Zahvalnica

Ovom prilikom želim da se zahvalim Novosadskoj lezbejskoj organizaciji na saradnji i gostoprimstvu, Tiki i Biber na udobnom krevetu i večeri u prijatnom i lepom društvu, urednici ove brošure, prijateljicama i mojoj partnerki za podršku i konstruktivne razgovore tokom rada na ovom projektu.
Zahvaljujem se i onim parovima koji su želeli ili samo razmišljali o tome da upotpune ovaj dokument svojom pričom, ali su iz nekog razloga bili sprečeni da to ovom prilikom ostvare. Nadam se da ćemo sarađivati na nekom budućem projektu.

Posebnu zahvalnost dugujem vama čije priče će, verujem, kao što ste i same rekle, ohrabriti druge lezbejke, biseksualke i ostale neheteroseksualnog opredeljenja da lakše i lepše žive svoje živote. Meni ste omogućile da se osetim počastvovanom i duboko dirnutom, jer ste mi dopustile da zavirim u vaše živote i dodirnem na tren vaše unutrašnje, intimno biće. A znam da je za neke od nas to veliki napor, jer lezbejski identitet, naša lezbejska egzistencija, su bolno mesto i ta ranjivost nas ponekad čini nepoverljivima i prema sebi i prema drugima.

Nije bilo lako raditi ovaj zapis, jer tamo gde prestaju reči ostaju samo emocije. Ali, ujedno, to mi je pružilo nova otkrića i spoznaje - dodatno me je motivisalo i ohrabrivalo za ovaj rad, proces u kojem sam se našla sa vama. Unele ste puno radnosnih trenutaka u moj život. A dovodile ste me i do suza! Puno puta. Nekad su te suze bile od smeha izazvanog nečijom duhovitošću, a nekad od tuge, nemoći, besa...

Želim još jednom da vam kažem – hvala vam! Hvala vam na vremenu. Trudu. Iskrenosti. Poverenju. Otvorenosti. Toplini. Nežnosti. Solidarnosti. Podršci. Gostoprimstvu.

Hvala vam što ste omogućile da ova vaša knjiga, koju sam zapisala, postane i Naša. Budite dobro i veselo i jedva čekam da se sretnemo opet i da pričamo priče!

Ponosna sam jer smo uradile jedinstvenu i divnu stvar!

Ljiljana Živković

Posvećeno deci čiji su roditelji LGBT osobe

Uvod

Cilj ove brošura je da učini vidljivom svakodnevnicu, kao i probleme sa kojima se suočavaju dugogodišnji lezbejski parovi u homofobičnom društvu u Srbiji. Ona predstavlja pokušaj dokumentovanja lezbejskih partnerskih odnosa, načina na koji se oni gr ade, kao i način na koji opstaju dugogodišnje lezbejske veze koje su društveno nevidljive, nepoželjne i neprihvatljive.
11 lezbejskih parova, koji dele životni prostor, je ispričalo svoje autentične priče o tome kako su se upoznale i zavolele, kako izlaze na kraj sa (internalizovanom) homofobijom i kako ona utiče na njihovu vezu, kakve kompromise prave u vezi, da li su out, svoje najznačajnije coming oute, razmišljanja o roditeljstvu i iskustva, da li dobijaju podršku i od koga, kako vide promene nakon 2000-te u zakonodavstvu, medijima, radu LGBT organizacija, najbližem okruženju, čemu se nadaju, o čemu sanjaju i kakve planove za budućnost imaju.

Intervjuisane su starosti od 23. do 50. godina, iz Kragujevca, Niša, Novog Sada, Beograda i Kikinde. Po obrazovanju studentkinje, visoko obrazovane i sa završenom srednjom školom. Neke od intervjuisanih su se bavile ženskim i/ili LG aktivizmom a neke su još uvek aktivne.

Ovom prilikom objavljujemo 10 celih intervjua i jedan u odlomcima, parova koji su u vezi od 1. do 21. godine. Intervjui su zabeleženi u periodu februar-maj 2008. godine, u Beogradu, Novom Sadu, Kikindi i Nišu, u prostorijama Labrisa, Novosadske lezbejske organizaciji i domovima intervjuisanih.

Brošura je namenjena lezbejkama i onima koje ostvaruju lezbejske partnerske odnose bez obzira na to kako se identifikuju, našim prijateljicama i prijateljima, roditeljima, braći i sestrama, babama, dedama i široj familiji, koleginicama i kolegama sa fakulteta ili posla, nama nepoznatim osobama... i možda nam ova svedočanstva pomognu da bolje razumemo i prihvatimo same sebe i da nas drugi bolje razumeju i prihvate.

Nadamo se da će ove priče dati doprinos i u razbijanju nekih predrasuda prema lezbejkama ...

To su bili lepi dani

Upoznale smo se davno, na početku srednje škole. Svratila sam kod drugarice u odeljenje i tu je bila jedna vrlo napadna, vrlo skatutava devojčica koja me je užasno nervirala, jer se kreveljila i sa svojim drugom izvodila nešto i smetala mi. Nekoliko puta sam je opomenula pogledom, jer sam u tom adolescentskom periodu bila jako ozbiljna. Ali ona me nije ni primetila, a ja sam nju morala, kao što su i svi ostali morali da je primećuju!
To je bilo prvo: registrovala sam to lice. Bila simpatična, samo da je ćutala i da nije toliko skakala. Mi se tada, naravno, nismo družile, to nije bilo moguće.

Kad smo pošle na studije postale smo prijateljice, počele smo da se poveravamo jedna drugoj, da razmenjujemo životne filozofije, utiske o životnim stvarima. Dopisivale smo se – onda je to bilo moderno. Izlazile smo zajedno, imale isto društvo, neke zajedničke aktivnosti. Teatrom smo se bavile duže vreme. To je bilo kvalitetno i super u svakom pogledu. Ideš negde sa svojim društvom, negde gde dolaze neki drugi ljudi, stvaraš, upoznaješ se, zabavljaš, ludiraš. To su bile srećne godine. I tako ispunjene. To je bila sloboda. Prosto osećaš slobodu i ispunjenost i da ti je sve otvoreno.

Gledajući je u jednoj predstavi, počela sam da shvatam da me ona i fizički privlači. U svemu drugom smo već bile bliske, dopadale se jedna drugoj, delile interesovanja, stavove. Ne znam kako, ali verovatno sam joj pokazala da mi je privlačna, naš odnos je počeo da se menja. Počele smo više da se grlimo... Ja sam se zaljubljivala!
Bilo je proleće.

Boba

Brak bez papira

Devojčica, mnogo fina

Biber: Upoznale smo se preko interneta, verovatno kao i dobar deo gej i lezbejske populacije u Nišu. Slučajno. Bio je to kratak razgovor. Ja sam shvatila da ona ima rečenični sklop svojstven južnjacima, pa sam je pitala da li je iz ovih krajeva…

Tiki: Postoji pedesetak gej osoba sa kojima smo na ovaj ili onaj način u kontaktu. Pošto uglavnom svi znaju ko je u kakvoj situaciji, meni su moji prijatelji rekli da ima jedna devojčica, mnogo fina - zovu je Biberče. Ja sam to, naravno, upamtila, i pošto sam je videla na netu, bilo mi je lakše da je isprovociram na neki način, pa sam namerno pisala onako kako pričamo mi iz ovih krajeva. Malo smo proćaskale, i pošto je verovatno i njoj i meni muka od interneta, dugih razgovora i kuckanja… te, kakve su ti oči, kakva ti je kosa, šta slušaš... Desilo se da baš u tom trenutku slušamo istu stvar (što nam je bilo neverovatno) i rešile smo da se vidimo.
Prvi put smo na netu pričale pet minuta, a drugi dva minuta, i pošto se letu bližio kraj, a ja sama krečila svoj stan, ona mi je rekla: *"Ajde idi operi taj kreč, pa da se vidimo."*

Biber: `Ajmo na pivo! Tada smo se videle, razmenile brojeve telefona… Baš mi je prijao taj izlazak.
U to vreme sam izlazila iz jedne veze, a i ona je izlazila iz duge veze. Imala sam tada neke neraščišćene situacije i zato sam bila distancirana. Nisam imala nameru da ulazim u drugu vezu, nego mi je prosto prijalo njeno društvo. Možda je i bolje što smo se tako upoznale, jer sam imala priliku dosta da pričam sa njom i da uspostavimo dobar odnos.

Tiki: I desilo se da smo i ona i ja u to vreme verovatno bile malo umorne od svega, pa su nam teme bile opšte - više ćaskanje.

Biber: Družile smo se petnaest-dvadeset dana vrlo intenzivno, dovoljno da shvatimo da se lepo poklapamo i dovoljno da odlučimo da probamo… Bilo je simpatično i nesvakidašnje, barem meni.

Tiki: Nije bilo mnogo melodramatično. Imam utisak da smo obe bile umorne od prethodnih veza. Krenulo je polagano… I čini mi se, prvi put u životu, da mi se desilo da se i moj emotivni i racionalni izbor poklapaju, a to mi je bilo mnogo bitno. E sad, do trenutka dok nismo počele da živimo zajedno i ona i ja imamo crnu rupu, ne možemo baš da se setimo šta je bilo! Kao da sve mogu da smestim u dva dana!

Biber: Pa, nabijeno je bilo, i emotivno, a i puno smo vremena provodile zajedno. Pa i sada, navikle smo jedna na drugu, ali nije samo stvar navike nego savršeno funkcionišemo.

Tiki: Mi smo nešto više od dve i po godine zajedno i ja ni u jednom trenutku nisam osetila prezasićenje i to mi je malo čudno, jer ranije, u prethodnim vezama, sam to osećala. Sada nemam tu vrstu opterećenja. U prethodnim vezama, verovatno zbog gej problematike i problema sa okolinom, i zbog toga što ti ljudi sa kojima si vrlo često sami sa sobom nisu u redu što se tiče svog opredeljenja i svog odnosa prema okolini, nesređeni su, vrlo često mi se dešavalo da osećanje "biti u vezi" poistovećujem sa nekom težinom. Da sam emotivno angažovana značilo je da non-stop imam neku knedlu u stomaku. A sada osećam lakoću življenja, bar u tom segmentu koji se tiče našeg odnosa i u tome kako mi odlučujemo o našoj vezi, kakva je i u kom pravcu će da ide…

Biber: Mi u ovu vezu nismo ušle sa nekim očekivanjima, nadanjima… jednostavno smo uživale jedna sa drugom i prepuštale se osećanjima. To je valjda dalo neku lakoću odnosa. Nema nadanja tipa, živećemo večno u ljubavi i sve će biti savršeno. Jednostavno uživamo u ovom trenutku. Možda zato što nijedna od nas ne oseća pritisak, možda smo vremenom i sazrele, pa nam je mnogo lakše da ostvarimo ovakvu vrstu odnosa. Kada smo počele da se zabavljamo nisam razmišljala o tome koliko ćemo ostati u vezi, a sada imam osećaj da smo u braku. Kućimo se. Kupujemo nameštaj zajedničkim ulaganjima… Baš je brak bez papira!

Tiki: Volim kakva je osoba i imam poverenje u nju. Verujem u njene izbore, poštenje… Onda čak i da dođe do eventualno neke grozne situacije, rasprave i svađe, moja misao nikad ne ide u pravcu da je to kraj… Ili, čak da dođe do toga da mi jednog dana ne budemo više zajedno, ne mogu da zamislim da će se to desiti na neki grozan način.

Biber: Meni je kod nje značajan njen čvrst stav. Ona je sigurna u mnoge stvari, čak i u stvari za koje ja ili drugi ljudi znamo da nisu takve kakvima ih ona vidi. Ali dobro, nema veze, meni je to super! Čak i meni taj njen stav daje neku jačinu, osnažuje me i to mi prija. Ona je kao osoba jaka i ona će da zastupa svoje stavove vrlo čvrsto, iako možda nije u pravu.
Ima dosta tolerancije u našoj komunikaciji i pored toga što svaka brani svoj stav, jer možda samo iz različitih uglova gledamo istu stvar. Ne nalazimo svrhu u tome da jedna drugu u nešto ubeđujemo. Ono što nisam imala prilike da vidim kod drugih, a nisam ni ja to imala, to je da prihvatiš da drugi doživljava istu stvar na drugi način, i to ne treba dirati, nego poštovati. Dragoceno mi je to što možemo tako da komuniciramo, jer kad bi sve bilo savršeno, tj. da nikad nema rasprave i svađe, bilo bi isprazno. To je poseban segment, koji mene ispunjuva, jer te razlike uspevamo da razrešimo na vrlo uljudan, civilizovan, demokratski, tolerantan, transparentan …(smeh) način. Posle tih "svađa" se čak osećam lepo.

Tiki: Da, nema onog tereta, koji ti stoji danima posle rasprave sa nekim. Te rasprave nisu vezane za naš odnos.

Počele smo da živimo zajedno januara 2006. godine. Krajem decembra 2005. ostala sam bez posla. Dogovorile smo se da se ona od roditelja odvoji i pređe u porodični stan, a da ja izdam svoj… Nije bio taj finansijski monenat presudan, nego su se jednostavno sklopile kockice, i ja ni na koji način ne osećam da sam time izgubila neku svoju samostalnost ili individualnost. Mi smo i tada bile u fazonu da ako nešto krene naopako, uvek postoji i drugo rešenje i da ništa nije toliko strašno.

Biber: Bilo je jednostavno sve lako. Bilo je lako odlučiti, sprovesti to u delo…

Počinjem da tražim lezbejke!

Biber: Za roditelje nisam sigurna da ne znaju. Za majku mislim da zna, ali da je to potisnula, zato što je ona imala priliku da vidi jednu fotografiju na kojoj se ja sa jednom bivšom ljubim. Nikada nismo pričale o tome. Žena je možda to negirala u svojoj glavi, i na tome je ostalo. Sa druge strane, ja nisam imala potrebu da joj pričam o svojim emotivnim vezama, jer smo se nas dve davno udaljile jedna od druge. Sa ocem neću ni da pričam, jer sa njim nisam nikad ni bila bliska. Naša komunikacija se svodi na to da li imam šta da jedem i da li mi treba novac. U suštini, to je sve od naše komunikacije. U smislu, ti si moja ćerka, zbrinuću te finansijski, obezbediću ti stan, kola, i to je jedino što oni osećaju kao obavezu. Nema tu bliskosti. Naime, "bliskost" u našem odnosu definiše on svojim stavovima i percipiranjem iste. Mislim da i otac naslućuje, tj. da mu se u podsvesti javlja ta ideja, jer sam imala situaciju pre otprilike šest meseci, gde je on u šali svojim kolegama počeo da priča da sam ja lezbejka. Inače, moj otac je strašno homofobičan i zato mislim da je to pričao u šali, jer da je pričao ozbiljno, ne znam kako bi to preko jezika prevalio. Pun je homofobnih, šovinističkih, mizoginih izraza… vrlo je ograničenih shvatanja, ali to ide sa generacijom i interesovanjima.
Okolina je reagovala vrlo burno na tu njegovu priču, smatrali su da to nije primereno. Ja nisam negirala tu njegovu tvrdnju, samo sam mu rekla da to nije način i da do mene dolaze negativne reakcije. Tako se ta priča završila.

Tiki: Imam utisak da je ta njegova izjava možda proistekla iz neke trunčice neprijatnosti koju on oseća, a nije je ni svestan, i da je on namerno krenuo da se šali na tu temu. Njega, verovatno, njegovi poslovni partneri, koji su kao i on, pitaju kad će da ti se udaje ćerka i slično, i verujem da on zbog toga oseća neprijatnost. Međutim, njeni roditelji nikad nisu bili neprijatni prema meni, jer mi imamo te, ubi bože, porodične ručkove, kojima prisustvujem i ja, u funkciji "vanzemaljca". Ono što meni prija u njenoj porodici je to što njena sestra i zet znaju… Znaju njeni najbliži, sestre i braća. Ali nije samo to što oni znaju…

Biber: Nego nam i pomažu. Podržavaju nas i percipiraju kao bilo koju drugu vezu.

Tiki: Meni to jako prija, jer ja to u mojoj porodici nemam. Da sam nastavila da živim sa roditeljima verovatno bi mi u jednom trenutku pukao film i rekla bih im, ne bih mogla da izdržim. Mada su moji motivi za napuštanje roditeljskog doma bili desetim delom uslovljeni time, a mnogo više su mi zadavali neke druge probleme.
Sada sam apsolutno finansijski nezavisna od njih i ne mešaju mi se u život u smislu bilo kakvog izbora. Isto i oni pitaju, *kad ćeš da se udaješ*, ali ne osećam pritisak da stvarno to moram da uradim ili da će oni zbog toga da promene svoje ponašanje prema meni. Mi imamo samo ta neka okupljanja na dve nedelje, na dva-tri sata – tradicionalni srpski ručak – popričamo pola sata o sebi, a onda krenemo o politici, eutanaziji…(smeh).
Ranije sam mislila da se neću osećati dovoljno ispunjeno i ostvareno ako im ne kažem da sam lezbejka, a sad se sve svelo na činjenicu da su oni stari i da bi, nakon te moje izjave, mesec dana umirali od straha pitajući se šta će sa mnom biti. A pri tom se ništa specijalno ne bi promenilo. Ne osećam nedostatak njihove podrške i nisam neispunjena zato što od njih nemam tu *dozvolu*. Pre bih to mogla da kažem za svoju stariju sestru. I vrlo često imam te dileme da li treba da joj kažem ili ne. Skoro sam uhvatila sebe da čekam neki znak da mi pomogne u odluci da li da joj kažem ili ne! Ali, mislim da će to da se desi uskoro. Inače, ta dilema traje godinama. Kad smo bile deca, bila sam u situacijama da me izneveri ili da na neki način iskoristi ono što sam joj rekla, i to je jedan od razloga koji me koče, ali vremenom se i moje mišljenje o njoj, kao o osobi – jer nismo samo sestre – iskristalisalo, a verujem i njeno o meni, i mislim da se poštujemo. Ali moj zet i način na koji oni vaspitavaju svoje dete, ja se, kao lezbejka, prosto nikako ne uklapam u taj sistem. On je sličan Mileninom ocu. Ja se plašim da bi on mogao da proceni da je moje prisustvo, na primer, loše za vaspitanje njihovog deteta ili nešto slično. A sa druge strane, ne znam koliko je u redu da od nje zahtevam da mu zbog mene nešto prećutkuje, ili da, ako je on pita konkretno, mora da ga slaže. Mada, mislim da ona zna. Jednom sam bila na ivici da joj kažem, ali bilo je puno ljudi. Bilo je to jedno od tih porodičnih okupljanja, rekla sam joj, *želim nešto da ti kažem*, a ona je verovatno videla da sam zelena, ljubičasta ili već koje boje i rekla je nešto na foru *sve u redu. Jesi živa, jesi zdrava*? - *Jesam*. – *Onda je sve ok*. Pošto je taj odgovor bio toliko striktan… na bilo koju temu bi me pitala, *šta je bilo,* jer mi pričamo o svemu ostalom, zaključila sam da ne želi da preuzme breme na sebe.

Biber: Moj najbliži krug ljudi, kao i oni sa kojima sam se družila na fakultetu, su znali, i niko nije imao problem sa tim. Nekima je možda trebalo malo da se senzibilišu, a neki su bili u fazonu, *pa, ne znam*… Jedna cimerka mi je rekla da ona to ne može

da razume, da joj to ne ulazi u glavu. Pitala sam je da li je saglasna sa tim da i dalje živimo zajedno, na šta sam dobila potvrdan odgovor. Stvarno nikad nije bilo nikakvih problema. Nikada nisam osetila da ona ima neku distancu zbog toga i bile smo vrlo, vrlo bliske, i evo i dalje se povremeno čujemo. Nijedna osoba kojoj sam se autovala nije imala neki ne znam kakav problem sa tim, osim moje sestre koja je malo emotivno burnije to doživela. Taj razgovor je bio nabijen njenim emocijama i suzama. Ne znam da li je bila uplašena… Nisam je nikad pitala kroz šta je prolazila u tom trenutku. Vrlo brzo posle toga se povratila i posle je sve bilo u redu. Ja sam se njoj autovala davno, kad sam upoznala svoju prvu curu. Što se prijatelja tiče, možda je na početku i bilo nekih pitanja tipičnih za nekoga ko nije imao takvo iskustvo, ali nikad mi nisu okrenuli leđa, nikad me nisu u bilo kojoj situaciji ostavili da visim – uvek su mi dali podršku. Jedino što mi je sestra rekla tada bilo je, *Molim te, nemoj da kažeš roditeljima*. Valjda je shvatila da bi to bio veliki problem upravo zbog mog oca. Majka jeste otvorenija, liberalnija od njega, ali ima i ona svojih bubica. Otac je strog. Ranije je bilo i nasilja u porodici, tako da on i ja imamo napet odnos. Pretpostavljam da je ona zbog toga tako odreagovala, jer, *to bi moglo biti seme razdora u porodici*. Ako sam na početku i imala potrebu da im kažem, vrlo brzo sam izgubila bilo kakav osećaj, potrebu za tim.

Tiki: Mislim da je mnogo bitno i to kakvi su ti roditelji ljudi... Meni moja majka, zbog nekih situacija u kojima je bila, i nekih njenih stavova, stvarno nije merilo šta je ispravno, a šta nije. I u nekim drugim, običnim situacijama je izigrala moje poverenje, i zato meni podrška sa te strane ne bi ništa značila. Meni znači podrška kad nekog cenim kao osobu, i volim da je njeno „ispravno“ na mojoj strani.
Nekad mi je bilo bitno da moja majka bude ispravna osoba. Sad više nije i posmatram je kao neku osobu koja je pre svega zakenjala svoj život, a onda mi je nje žao. Ne mogu da dođem do tog osećanja da mi treba njena podrška. Možda s očeve strane, jer mi dosta i pričamo, i kao smo „drugari“. Sestra mi je ipak najveći problem i volela bih da to promenim.

Biber: Ja sam se autovala kada sam odlučila da se pomirim sa činjenicom da sam lezbejka. Kod mene je to sve izgledalo vrlo hirurški. Do tada je postojala, ne dilema, nego strah. Trebalo je da se izborim sa tim što osećam, što mi se dešava... sa svim tim mislima, sama sa sobom sam morala da se izborim. U jednom trenutku sam rekla sebi, u redu, sad sečem i počinjem da tražim lezbejke! Sećam se scena kako preko interneta besomučno noćima tragam za lezbejkom, bilo gde na svetu! Ne u Srbiji. U Srbiji u to vreme gotovo kao da nije bilo lezbejki i gejeva na internetu. Tada je postojao samo Arkadijin sajt sa e-mail adresama koje nisu bile aktivne. Holandija, Kanada, Novi Zeland... pa sad šta ti je bliže! Ja sam se spojila sa curom iz Holandije, koja mi je bila i prva cura. Pre toga nisam imala sa kim da se

identifikujem. Nisam pre toga upoznala neku lezbejku, niti je videla. I moj *coming out* se u stvari poklapa sa pronalaženjem prve cure i tim hirurškim rezom. Moj prvi *coming out* je bio strejt prijateljima i dosta njih je u jednom trenutku znalo za mene. Svi su vrlo, vrlo lepo to prihvatili. I kad je ta cura dolazila ovde, ja valjda nisam znala da kontrolišem svoja osećanja – *nego se iz aviona moglo videti ili mi je na čelu pisalo da sam lezbejka* – onda su se one zaštitnički postavile prema meni, jer su shvatile da postoji neka doza opasnosti ako neko spolja sazna da sam lezbejka. Sada kad se setim tih stvari znam da se njihovo ponašanje može dvostruko protumačiti, ali zaista verujem da su imale najbolju nameru, nameru da me zaštite. Takođe mi je bilo fascinantno to da su ti moji prijatelji, a nije ih bilo malo, krenuli da žive moj život narednih godinu dana, a svoj uglavnom zanemarili. Uglavnom su pričali o meni, rešavali moje probleme... kao da su bili opčinjeni tom mojom situacijom. To je bilo nešto novo i čudnovato, te su počeli da primećuju i druge ljude za koje su pretpostavljali da bi mogli da budu gej... U jednom trenutku sam im rekla, *aman ljudi ostavite me na miru*, '*ajte dalje*. Ipak nije meni od toga bilo zlo, niti mi je bilo naporno.

Onda je došao i aktivizam, a sve zbog toga što sam želela da upoznam i neku lezbejku iz Srbije...

Tiki: Kad u okruženju imaš nekoga ko je lezbejka ili gej onda je lakše. Ja nisam mislila da ti ljudi ne postroje i da sam ja sama u Nišu, ali situacija je bila takva da sam se uvek bavila drugim stvarima. U to vreme internet mi nije bio dostupan i ljudi sa kojima sam se ja svakodnevno susretala su bili strejt. Prvi *coming out* sam napravila drugarici pre više od deset godina, ali pošto tada nisam imala ni vezu, nije ni imalo tu težinu. A kasnije sam rekla i drugim prijateljima. Seksualno opredeljenje ni sa moje, a ni sa njihove strane nije odlučivalo da li ćemo biti i ostati prijatelji ili ne. Imam utisak da živim, barem što se tog uskog kruga ljudi tiče sa kojima imamo svakodnevnu interakciju, u zdravoj sredini, jer nismo izolovane zbog seksualnog opredeljenja. Tu ima i lezbejki i gejeva i strejt osoba i svi funkcionišemo zajedno. I to mi odgovara.
Ali znam za primer osobe kojoj najbolji gej prijatelj više nije najbolji, zato što ona ima ozbiljnu vezu i treba da se uda. Jer u mladosti je to bilo veselo, lepršavo i mladalački, tada smo se šalili, a sada kad je nešto *ozbiljno i za vjek i vjekova* to prijateljstvo više

ne funkcioniše. Nekako se taj odnos sa gej osobama relativizuje. Kao da ako si gej nemaš isti status kao i strejt prijatelji, koji će biti kumovi, stari svatovi i slično, nego imaš status simpatičnog kućnog ljubimaca.

Radim u sredini koja je već delimično senzibilisana, to je nevladin sektor, sarađivali su sa *Lambdom*. Onda, moji prijatelji su prijatelji njihovih prijatelja – Niš je mali grad, tako da oni znaju za nas dve. Sa te strane mi prija što tu radim. Ranije dok sam radila u školi, imala sam problema sa jednim kolegom. On je prijatelj prijatelja moje bivše intimne prijateljice i onda je on kao sam ukapirao… ili mu je neko rekao. Imao je vrlo prostačke insinuacije pred drugim kolegama. Da sam odreagovala ili da sam potražila zaštitu direktorke ili psihologa, ne verujem da bih je dobila. Prilikom tih ispada niko od kolega ništa nije rekao. Ali jednoj koleginici koja se odselila u Švajcarsku i s kojom sam se zbližila pre njenog odlaska, sam rekla. Ona je pretpostavljala i rekla je da je to ok, a rekla mi je i da je taj bivši kolega pred nekim koleginicama za mene rekao da sam lezbejka, da volim žene ili šta već, a one su mu odgovorile *Pa šta onda?* Bilo mi je drago kad sam to čula. I sa tim osobama i sad kad se sretnem imam normalnu komunikaciju.

Slobodnije se diše

Tiki: Da bi se nešto promenilo LGBT organizacije moraju da postoje, ali ključni momenat mislim da neće da bude vezan za njihov rad, nego za ulazak u Evropsku uniju. Pretpostavljam da je to neki prirodni tok kroz koji su prošle i neke druge zemlje. Ima promena. Postoje promene u klimi, u smislu da veći broj ljudi zna da u njihovoj okolini ima gejeva i lezbejki i verovatno se slobodnije diše. U Nišu se sigurno promenilo, u Beogradu malo više, u Novom Sadu takođe malo više... u Novom Sadu lokalne novine pišu kad postoji neka akcija koju organizuju njihove LGBT organizacije, a u Nišu je to jako teško, ali verujem da će se i ovde desiti pomak. Mislim da stvari idu na bolje, ali meni to nije dovoljno. Možda ima onih kojima je i ovo dovoljno. Mislim da bi ovde stvari trebalo da budu malo borbenije i da bi onda promene išle malo brže i bolje. I kad bi postojala mogućnost da u javnom životu neka ličnost zastupa LGBT prava, a ne samo aktivisti, mislim da bi stvari bile drugačije. Na primer, da imamo gej političara ili gej pisca koji je na dobrom glasu, glumce koji su autovani, stvari bi bile drugačije. Jer dok su to samo aktivisti, to su samo tamo neki ljudi koji sede u podrumima i pričaju nešto...

Biber: Još uvek osećam podršku od zajednice, ali ja sam blisko vezana, kako za taj rad tako i za ljude koji su u tome. Mada, primetila sam da se neki mladi ljudi pojavljuju, koji rade pored onih koji su ranije radili, i to je lepa stvar. Znači mi kada znam da neko i dalje radi. Na primer, malo sam se plašila, ponekad čak i imala problem u smislu da li činim pravu stvar time što se distanciram od rada u nevladinom sektoru, konkretnije od rada u

Lambdi. Osećala sam veliku odgovornost prema toj organizaciji s obzirom na to da sam od početka bila deo nje. Kasnije sam shvatila da je to bio dobar izbor i sada nema kajanja.
Što se tiče Beograda i Novog Sada, vidim da postoji napredak u radu. Recimo *Queeria* mi se jako dopada, jer je njihov rad vidljiv. U javnosti ljudi se identifikuju sa njihovim humorom, artističkim pogledom, itd. Ja to doživljavam kao podršku mom biću i njegovom postojanju, jer oni promovišu naš identitet. Kao što i *Labris* promoviše pravo, jer koliko sam shvatila sada se više bavi lobiranjem, promenama zakonskih regulativa... Treća organizacija, recimo okuplja zajednicu na internetu, itd. I sve je to super – to da organizacije rade različite stvari – ali sve je to u Beogradu.
Celokupna slika Srbije je pozitivnija u odnosu na ranije...

Tiki: Već i to da je delić političke kampanje i to pitanje, dok pre nekoliko godina nije uopšte bilo na repertoaru, nam govori o pozitivnim promenama....

Biber: Govori o tome koliko je to postala javna stvar, javna debata i nešto o čemu ljudi sad razmišljaju. Ali ne mogu... ne znam koliko mogu da se oslonim na lokalnu organizaciju...
Dok ljudi ne znaju da postojiš ti zapravo ne postojiš

Biber: Nas dve smo nekoliko puta imale sukob, jer ja imam određenu percepciju aktivistkinje, a ona ima percepciju one koja nije radila na polju LGBT prava. Ja gledam sa one druge strane, sa strane aktivistkinje koja je radila nešto i koja zna da nije dala maksimum, ali ne zato što neće ili ne može, nego zato što možda nije imala dovoljno hrabrosti. Nismo imali dovoljno hrabrosti da istupimo i da uradimo nešto radikalnije, nešto vidljivije. Ona stalno prebacuje LGBT aktivistima što nisu dovoljno vidljivi, jer smatra da bi vidljivost doprinela senzibilizaciji. Najgore je što se slažem sa njenim mišljenjem, ali mi ne uspeva da joj predočim moguće posledice. A možda i samo pokušavam sebe da opravdam.

Tiki: Veliki broj ljudi misli da lezbejki i gejeva ima samo na televiziji. Ono što nije dobro, a što se događa u Nišu, je da ljudi za koje znam da su dobro informisani o svemu i svačemu, i koji prate sve živo, i koji su senzibilisani, ne znaju da postoji organizacija u Nišu. E to je meni neverovatno. Ilustracije radi: baba na ulici treba da zna da postoje i lezbejke i gejevi u Nišu i da postoji organizacija koja se bavi njihovim pravima. Jer, dok ljudi ne znaju da postojiš, ti zapravo ne postojiš.
Ja kao lezbejka zaista nisam osetila da je zbog postojanja te lokalne organizacije meni lakše da dišem u Nišu. Nisam. Dok s druge strane, činjenica je da se čuje za *Labris*, zna se i da je bila i Parada u Beogradu, da je to stalna tema – treba li ili ne treba ponovo da se održi, itd.
A što se tiče stanja u zemlji, ja ne očekujem da će stvari da se promene preko noći. Ono što mislim da je generalno otežavajuća okolnost, imajući u vidu

Srbiju, je da tradicionalno srpsko vaspitanje isključuje mogućnost lezbejskog ili gej života. Biti zdrav i biti Srbin, prosto ne podrazumeva i biti gej. To je tradicionalnom Srbendi prosto nespojivo. U isti koš odmah ide izdajnik, strani plaćenik, bolesna osoba, luda osoba... Ono na čemu mislim da treba da se radi je edukacija mladih ljudi, jer ljudi, većina njih, dok nisu u situaciji da moraju o nečemu da razmisle, oni o tome i ne razmišljaju nego prihvataju modele. Tradicionalno srpsko vaspitanje jednostavno ne dozvoljava tu životnu opciju, i onda i ljudi vaspitavani u tom sistemu po difoltu postaju isključivi. Nedavno je i istraživanje *Gej strejt alijanse* pokazalo da je to jedan od ključnih problema prilikom prihvatanja LGBT osoba od strane okoline.
I da se taj opšti zakon protiv diskriminacije konačno izglasa. Ono što očekujem od države je da postoji pravna i zakonska zaštita i da se taj zakon primenjuje. To znači da ja znam da mogu da pozovem policajca da me zaštiti, i ništa više. Ja ne očekujem da me bilo ko na ulici voli ili da me tapše po leđima. To ne očekujem, ne želim i ne treba mi. Samo hoću da postoji pravni sistem u kojem mogu da funkcionišem.

Biber: I kad se usvoji taj paket zakona pitanje je koliko će oni da se primenjuju, jer poznato je kako je ovde, barem u Nišu, sve korumpirano.
Ili primer žurke koju je organizovala *Lambda*, a koju je policija trebalo da obezbeđuje, a umesto toga je legitimisala i popisivala sve ljude koji su ulazili i izlazili iz lokala, bez ikakvog objašnjenja zašto to rade. Dve devojke su insistirale na tome da znaju zašto to policija radi - dok je većina bila vrlo uplašena, jer to nije bila očekivana reakcija policije - i nisu im dale isprave dok ne dobiju obrazloženje, nakon čega su privedene i podignuta je tužba protiv njih i kažnjene su novčano. Znači, naš zakon kaže da su one krive, jer nisu dozvolile policajcu da ih legitimiše, a niko ne kaže da je policija dužnja da navede razlog tog legitimisanja! I sad verovatno postoji spisak ljudi čija je seksulana orijentacija takva i takva. I interesuje me gde će i kada mrlju nekome da stave na osnovu toga? Ne znam. Šta ako neko od onih koji su legitimisani hoće da aplicira za rad u sudu, SUP-u, u bilo kojoj javnoj službi? Možda sam paranoična, ali šta ako samo ta činjenica, da si drugačije orijentisan od hetero, bude dovoljan razlog da te ne prime u javnu službu? Sigurno postoji neka svrha zašto se taj spisak pravi. Jer da je neki policajac radio to na svoju ruku, policija bi se ogradila, ali nije tako, nego postoji tužba i ceo sistem je stao iza takvog postupka.
Stiče se utisak da ovde u stvari svako radi po svome i nemam poverenja u sistem. Čak i kad se izglasa zakon, ne verujem da će se sprovoditi. Mi nemamo očekivanja od ovog grada, pa ni od ove države. Naši planovi su, kao i dobrog dela mladih ljudi, da pobegnemo iz zemlje i da nađemo bolje mesto za život.

Tiki: Situacija je takva da smo mi onim što smo završile, za šta smo se školovale, vezane za ovu zemlju, ali radimo na dva polja. Pokušavaćemo da

odemo odavde, ali ne tamo gde će da nam bude gore. U smislu, gde ćemo da imamo više slobode kao lezbejski par, ali gde ćemo finansijski da živimo gore. A sa druge strane, obe gradimo karijere ovde i ni jednoj ne ide loše. Tako da ne znam kako će to da se završi. Jedino možemo da se oslonimo na sebe, sopstveno znanje, sreću, dovijanje, prijatelje... Do promene mentaliteta sigurno neće doći dok smo mi žive. A s obzirom na to da brzinom puža ulazimo u Evropsku uniju, a zakoni moraju da se prilagode da bi se uopšte ušlo o EU, dok dođemo do trenutka da se zakoni u ovoj zemlji revnosno poštuju, plašim se da ćemo biti već na pragu duboke starosti.
Sve je povezano sa političkom situacijom. Posle osam godina, od tog ključnog momenta za koji sam mislila da će da znači neki veliki preokret na srpskoj političkoj sceni, dolazim do saznanja da se ništa nije promenilo. Uz svu muku, imam utisak da će nas na kraju „na silu" naterati u tu Evropsku uniju, jer oni nas MOLE da potpišemo Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju!

Biber: Dok sam radila na tome da promovišemo prava, da obezbedimo ljudima siguran prostor, nađemo način da se sretnu i upoznaju, identifikuju, da nešto nauče, da se izbore sa svojim mislima i osećanjima... mnoge stvari su išle jako lepo. Možda je to bio taj mladalački zanos i taj početak rada... ljudi su to pozdravili vrlo lepo. Sve je fino funkcionisalo, ali kad je trebalo da se krene u saradnju sa nekim institucijama ili ljudima koji rade u državnim institucijama, sve se srušilo. Tu sam prvi put naišla na neku vrstu izdaje. Prvi put kao građanka nisam osetila da će neko od njih moći da me zaštiti ili da, na kraju krajeva, želi da me zaštiti. U tom trenutku za mene je to bio kolaps sistema. Ali bez obzira na to, ja naivno i dan danas mislim da ako meni neko naškodi imam pravo da tražim zaštitu od strane suda ili nekog drugog organa. Tu sam kontradiktorna, jer s druge strane znam da me te institucije neće zaštititi, ali valjda zbog nekih svojih ubeđenja... Ipak, situacije u kojima policija ipak izvršava svoje dužnosti mi vraćaju veru u moguće promene sistema, kao na primer, pre nekoliko godina kada je, nisam sigurna, ali mislim da je u pitanju SUP Zemun, sarađivao vrlo lepo sa nekim LGBT organizacijama, ili pak dobra organizacija novosadske policije u zaštiti i očuvanju reda kada je bezbednost LGBT ljudi bila pod pretnjom.
U *Lambdu* su stizala obaveštenja iz SUP-a da oni misle da mi nismo ugrožena grupa i da oni nemaju potrebu da bilo šta rade kako bi nas zaštitili, bez obira na sve očigledne situacije koje su postojale!
Kasnije se to moje razočaranje, koje sam prvi put kroz aktivizam doživela, samo potvrđivalo, jer ti iz SUP-a kad bi imali drugačiji stav prema ljudskim pravima i LGBT osobe bi imale drugačiji tretman.

Breme

Tiki: Ja bih volela da imam decu. Ali ono što ne mogu a da ne vidim, to je da s jedne strane vreme prolazi, a

da mi tu konačnu odluku o preseljenju ne donosimo, jer mislim da bi dete autovanog para u Srbiji vrlo loše prošlo. Ono bi bilo zaštićeno u prvim godinama života, i to uz veliku muku roditelja, ali mislim da bi kasnije, zbog odlaska u školu, druge dece, čiji stav, naravno, formiraju njihovi roditelji, okolina, to dete nastradalo. To dete bi trebalo već sa pet godina da bude neverovatno jaka ličnost da bi kroz sve to moglo da prođe sa minimalnim traumama. I od svega toga me hvata panika. Ili, da mu nametneš breme da ima dve majke, a da ne sme o tome da priča ili da ga lažeš, da to nije druga mama nego prijateljica... Ne znam stvarno...

Biber: Posle prve godine zabavljanja smo počele da pričamo na tu temu... Ja volim decu i radim sa decom... Tina je tada rekla da bi ona volela da rodi dete i da je njoj zbog biološkog sata bitno da se to desi relativno brzo. I ja bih jako volela da se to desi. Da nas dve podižemo dete, da to bude naše dete, da ga ona rodi i sve bi to bilo super. Ali kako je vreme odmicalo i kako smo počele zaista da se bavimo tom idejom, da stvaramo porodicu, pronalazile smo hiljadu i jedan razlog zašto to ne bi bilo dobro. Mi obe želimo da imamo dete, ali naš racio govori da u ovom okruženju, u ovim uslovima, gde je sve neizvesno, to nije mudro. Ne očekujem ja ne znam kakvu sigurnost, ali želim da znam da sutra neće niko da me šikanira zato što sam lezbejka, zato što imam ženu i dete sa njom. Jer, šta meni vredi da proširim porodicu, ako ću ostati bez posla, ako ne mogu da prehranim tu porodicu, ako nemam najosnovnije uslove za život?
I sa takvim mislima počinješ da gubiš veru da će to uopšte da se desi. Mi znamo da ćemo nas dve biti zajedno, ali da li će to dete ikada doći, to je veliki znak pitanja.

Tiki: Ili, ako to dete treba da trpi zbog našeg izbora, a velika je verovatnoća da će trpeti... Ja ne mogu da vidim mogućnost da će to dete da bude prihvaćeno kao bilo koje drugo dete, već smatram da bi to za njega bilo ogromno breme.

Biber: Breme i za nas i za njega. Koji bi to pritisak bio, jer ti moraš da odgojiš dete koje će biti zdravo, a ne možeš da ga odgajaš zdravo, jer ne možeš da se izboriš sa situacijom koja je nerešiva u jednom domenu, jer je izvan tvoje kontrole. Ovo je loše mesto za podizanje deteta u gej porodici.

Budućnost

Biber: Postoji čak i ta varijanta da ne odemo u drugu državu nego malo severnije, jer klima u drugim gradovima je možda podnošljivija. Možda Beograd, Novi Sad.

Tiki: A i da izbegnemo neke druge pritiske koje ovde imamo.
Mislimo da tamo postoji manja doza netolerancije. Kad su u pitanju porodični odnosi i ono što je u mom domenu, ne vidim da je situacija nerešiva. Jeste da smo u periodu tranzicije, ali ne vidim da je nerešivo. Ali kad

je u pitanju finansijska situacija, pri čemu zavisiš od ljudi koji ti daju posao, ja to ne znam kako da rešim, jer sigurno postoji mnogo poslova koje ne bih mogla da radim da sam autovana. Ovaj posao koji sada radim mi je neko privremeno rešenje. Mislim da bi autovani profesor u Srbiji imao problema u kolektivu, a verovatno i sa učenicima.

Po pitanju naše budućnosti mi smo u nekom vakumu, gde smo non-stop u nekom previranju – šta je sledeći stepenik u našoj vezi, šta je prava odluka i koliko budućnost treba da trpi zbog prošlosti...

Tiki, 1975
VSS, profesorica srpskog jezika i književnosti

Biber, 1978
VSS profesorica razredne nastave - učiteljica

To sam ja, to je moje i ne mislim da je to loše

Osećala sam se jako dobro sa saznanjem da sam lezbejka. Mislila sam uvek to što je moje, to je super – da je to što sam ja super. Prepuštala sam se tim emocijama kad bi mi se neka devojka dopala, iako sam znala da tu neće biti ništa. Kad si dete ne razmišljaš ni o seksu, nego samo lebdiš, treperiš i lepo ti je. I nisam nikada pomislila da je to nešto loše. Kasnije, kada je to počelo da se konkretizuje kao mogućnost, bilo mi je lepo. Drago mi je bilo što je to moguće, mada sam znala da nije jednostavno, ali eto, meni se to dešava! A taj osećaj je najverovatnije dolazilo iz neke opuštenosti, jer ja sebe nikad nisam osuđivala. Mislila sam: To sam ja, to je moje i to je u redu. Kasnije kad sam pričala sa nekim lezbejkama, saznala sam da neke nisu mogle da izađu na kraj sa tim u sebi. A ja nisam imala nikoga za identifikaciju i prihvatala sam sebe kao takvu i uživala sam u tome.

Nina

Da budeš to što jesi

Šta rade lezbejke na prvom sastanku? – Useljavaju se!

Maša: Upoznale smo se tako što sam ja iz čiste radoznalosti išla na čet. Preko drugarice, koja je lezbejka, saznala sam za sajt *Gayserbia*, pa tako stigla i do četa i bilo mi je veoma zanimljivo da proučavam sve to. Uglavnom smo se svi zabavljali na javnom delu četa, a onda smo nas dve potpuno spontano počele da komuniciramo i tako ostvarile prvi kontakt, a uporedo se igrale i na forumu sajta. Sve se dešavalo vrlo brzo između nas, bukvalno u nekih četiri-pet dana. Ona je uglavnom pričala, a ja sam imala utisak kao da ne učestvujem u razgovoru, ali mi je bilo lepo. Ona je bila potpuno oduševljena mojim učešćem!

Sonja: Imala sam osećaj da s druge strane postoji ta energija, iako na ekranu, u napisanim rečima se to nije toliko videlo, jer je bilo deset mojih redova pa nešto njeno. Imala sam osećaj da me razume i da se pratimo. Ta naša komunikacija je trajala satima, nekad noćima...

Maša: Nakon nekih petnaest dana dogovorile smo se da se vidimo. Šetale smo pored Save od železničkog mosta do Sajma, bilo je 40 stepeni i kasnije smo čule da je to, inače, bio najtopliji dan u godini!

Tako smo se upoznale, ali ja mogu da kažem da smo se zaljubile mnogo pre toga. Potpuno dečije! Razdragano...

Sonja: Igra. Bez ikakvih pretenzija da tu mora da bude nešto određeno, nego, sa nekim ti je lepo i to je to. Igraš se i uživaš...

Maša: Ona je tada živela u drugom gradu, došla je u Beograd i otišla sutradan. Sledeći put smo se videle nakon pola meseca i ovaj put je ostala duže. Sve to što se dešavalo, tako brzo i spontano, nije mi predstavljalo nikakav problem, iako mi se nije desilo ranije da se zaljubim u osobu ženskog pola, ali ja sam samo pustila da se stvari dešavaju.

Sonja: Posle te šetnje svratile smo u prodavnicu da kupimo špagete, a onda smo otišle kod nje i ja sam napravila ručak! To je, na neki način, početak zajedničkog života. Kao iz onog vica: *Šta rade lezbejke na prvom sastanku? – Useljavaju se!*

Maša: Sonja se vrlo brzo preselila u Beograd sa cimerom – to im je iskrslo, nije bilo planirano. Živeli su u blizini i ona je više vremena provodila kod mene nego u tom stanu. Baš smo skoro pričale o tome, tj. pitale se, kada smo počele da živimo zajedno, ali nismo

mogle da se usaglasimo oko toga, jer sve se odvijalo spontano, iz dana u dan. Bukvalno ništa nije bilo planirano. Što je meni bilo zanimljivo, jer sam ja do tada bila neko ko uvek sve planira. Probudila je spontanost u meni, što je dodatno ohrabrilo moj osećaj ljubavi. Recimo da smo posle nekih šest meseci zvanično počele da živimo zajedno, a u vezi smo skoro tri godine.

Sonja: Kad pokušavamo da se dogovorimo kad bi trebalo da slavimo neku godišnjicu, onda mi ne slavimo jedan dan nego ceo mesec, jer ne znamo da li da računamo prvi susret na četu, prepisku na forumu, ili neki ozbiljniji početak na četu ili prvi dan viđenja ili... Onda je najbolje da slavimo ceo mesec!

Maša: Sada, ili bolje da kažem od tada, živimo kod mene u stanu.

Sonja: Da, to je prednost ne samo sa finansijske strane, već i sa te što ne moraš ništa nikom da objašnjavaš i možeš da radiš u svom stanu šta hoćeš. Kad sam se doselila, Maša je prvim komšijama, koji su, naravno, bili radoznali, rekla da smo kume. Mene baš briga šta ko misli da smo.

Maša: Ja sam, inače, alergična na zabadanje nosa u tuđe stvari! Lakše mi je da kažem bilo šta, samo da ih skinem sa dnevnog reda.

Dete koje ide svojim putem

Maša: Ja sam sa Sonjom ušla u svet koji mi je do tada samo bio zanimljiv. Ipak sam ja bila jedno radoznalo i tolerantno strejt dete. Možda nisam pravila nikakve planove, jer nisam iskreno verovala da će se išta značajno iz sve te radoznalosti izroditi, ali vrlo brzo sam demantovala samu sebe.
Sonja mi je dala značajnu podršku svojim razmišljanjima da smo mi svi u suštini biseksualna bića i da niko ne bi trebalo da se zaljubljuje u pol, već u osobu. To mi je puno značilo da presečem one sitne crviće sumnje koji su se s vremena na vreme javljali. U njoj sam našla veliki deo osobina koje sam tražila u prethodnim partnerima – muškarcima, i to mi je samo dokazalo istinitost njenih reči. Mislim da sam za ove tri godine sazrela kao osoba, neuporedivo više nego u prethodnih 25 godina.
Recimo, sada uviđam da mnogi ljudi osećaju naklonosti prema istom polu, ali to sebi brane ili, ako dopuste, objašnjavaju to nekim velikim prijateljstvima sa kruto utvrđenim granicama.

Sonja: Maša ima čuvenu rečenicu: *Ja ne volim žene. Ja volim Sonju*.
Mnogo mi se svidela zbog svoje otvorenosti, spremnosti da istražuje... Znam kakve sve ljudi mogu da imaju lomove u vezi sa promenom identiteta, tj. onog što misle da jesu. Za mene je identitet fluidna kategorija – šta god da radim, mislim, jesam... to sam JA. Stalno učim i menjam se. Ali, u ljudskoj je prirodi da doživljavamo krizu identiteta, svaki put kad nešto novo uradimo pomislimo: *Ko sam sad?* Međutim, kod Maše nisam primećivala krizu. Bila je vrlo spontana. Nisam primećivala da se opirala i meni je to delovalo jako zrelo.

Nevidljivost

Ono što svako može da uradi da poboljša status LGBTIQ zajednice je autovanje. Naravno, ne po svaku cenu, jer nekad to može trenutno da pogorša situaciju. Ali, postoje oni koji bi mogli da se autuju i da naprave tu većinu i omoguće i onim drugima da se autuju lakše. Mi se žalimo da je prvi i najgori način kako nas diskriminišu to što čine da ne postojimo, da smo nevidljivi, a mi sami se ne borimo za vidljivost. Jer kad neko na poslu ili od komšija, rodbine... zna za tebe, onda njemu/njoj u glavi nije neki tamo bolesni peder ili lezbejka, nego konkretan čovek sa svim svojim osobinama i sposobnostima.

I ja vidim da se ljudi s vremena na vreme odlučuju na to, prolaze kroz procese, jer nije uvek lako i glatko, ali to najviše menja sliku. Što se više nas bude na ulici šetalo držeći se za ruke, to će njima da bude manje čudno.

Od vrtića sam se neizmenično zaljubljivala u dečake i devojčice. S tim što, naravno, tada nisam znala da sam zaljubljena u devojčice, ali sad kad vratim vreme, vidim da su postojali svi elementi – želiš da provodiš vreme sa tom osobom, budeš blizu, čuješ kako razmišlja, da se smeješ i da je zasmejavaš. U petom razredu, već na prvom času, jedna devojčica se zaljubila u mene misleći da sam dečak. Rekla je, *Jao što je lep!* A onda je shvatila da sam žensko, pa se brzo i odljubila. To mi je kasnije, posle nekoliko godina priznala. U gimnaziji je takođe bila jedna zanimljiva devojčica, ali ja još nisam shvatala da je to zaljubljivanje, mada sam imala već neka razmišljanja ili fantazije da bi bilo dobro da sam muško, jer onda bih možda mogla nešto više sa tim devojčicama da ostvarim. Ali naprosto nisam imala odakle da saznam. Nisam ni znala u to vreme da postoje lezbejke. Onda se desilo da sam se zaljubila u svog bivšeg muža. Ja sam imala 17, on 25 godina. Bio je stariji, ozbiljniji i sve ono što mi je bilo potrebno. Ja sam imala ozbiljne planove, i on mi je savršeno odgovarao. Stvorili smo sopstveni posao, rodili decu i super smo štimali jedno vreme, ali zbog neslaganja naravi i njegove nezrelosti, iako je bio stariji, razveli smo se. Brzo sam ga stizala u sazrevanju, a on nije umeo da se nosi sa tim i jednostavno je došlo do razlaza. Meni je bilo veoma važno da ostanemo u dobrim odnosima i mogu reći da smo sada dobri prijatelji. Sve po pitanju dece i dalje funkcioniše dobro, pošto je i razvod bio sporazumni. Bez alimentacije, ograničenja u viđanju, već onako kako nama, lično odgovara. Bili smo u braku devet godina.

Živeli smo u malograđanskoj sredini i njegovi roditelji su bili deo te sredine. On je govorio da će imati ″crveni pečat″ na čelu i da više neće moći da živi u istom mestu, jer će imati osećaj da će ga svi gledati zato što je razveden. A ja nisam imala dodir sa patrijarhatom – živela sam sa majkom i u okruženju potpunog prihvatanja mene kao

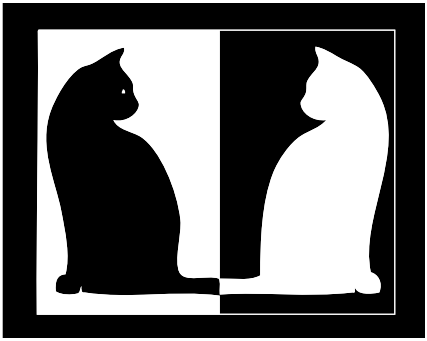
ličnosti, nezavisno od toga kog sam pola – pa sam doživela kulturološki šok kad sam ušla u njihovu porodicu. Nagovorila sam ga da se preselimo u Novi Sad, gde smo se kasnije mnogo lakše i zvanično razveli, a i razišli, jer smo još neko vreme nakon razvoda živeli u istom stanu. Ja njega i dalje volim kao čoveka, on je divna osoba i nikad mi ništa nažao nije uradio. A, i posle razvoda, još uvek, radi neke stvari za mene, kao i ja za njega, na sva porodična slavlja, kao što su rođendani, slave i slično idemo zajedno, kao porodica, što i jesmo u nekom potpuno modernom načinu shvatanja. Maša mi mnogo znači u svemu tome, i ja bih volela da i ona dobije mogućnost da, kao sastavni član te proširene moderne porodice, učestvuje zajedno sa mnom. Na moju veliku žalost, to često zavisi od moje mame, koja još uvek nije u stanju da prihvati promene.

U Novom Sadu sam srela prijatelja, koji je u to vreme bio aktivista u New Ageu.* Otišla sam na kafu u ″redakciju″, kako smo zvali kancelarije te organizacije, a tamo se često skupljalo gej društvance. Pre toga nisam ni razmišljala o tome da sam možda lezbejka, biseksualka. Zašto bih razmišljala? Nije bilo ni informacija, ni serija, emisija na TV-u... Ne sećam se ni Parade Ponosa u Beogradu, 2001. godine. Ne sećam se da me se to ticalo uopšte na bilo koji način. Deca, posao, jurcanje tamo-ovamo. Živela sam u nekom svom svetu koji je imao svoje procese koji su zauzimali prostor u mojoj glavi. Tek kada se bivši muž iselio iz stana ja sam dobila svoj prostor za život i upoznala neke nove ljude, drugačije – drugačije kao što sam ja oduvek osećala da sam drugačija po mnogo čemu. Tako sam, između ostalih, upoznala neke gej osobe. Radovala sam se, i bilo mi je super što ću možda upoznati i neku lezbejku. Čini mi se da sam tada već imala ideju da bi bilo zanimljivo probati. Ali mislim da sam tada to još doživljavala na isključivo seksulanom planu, jer sam sigurno to potiskivala godinama, još od tog vrtića... neko vreme je i bio samo seks... A, onda sam doživela prvi šok kad sam se zaljubila, jer to više nije bilo pitanje seksa, već jake emocije. A i mislila sam da sam prerasla zaljubljivanje, da postoje drugi načini da se izbegne ta euforija i patnja koja uz sreću ide – da se voli čisto, bez patnje. A to je bio samo proces sazrevanja... I ne samo da sam se zaljubila ponovo, nego je to bila osoba u ženskom telu sa kojom sam želela da delim svaki tren, i stvaram dalje. Nisam osetila da me nešto muči u vezi sa tim. Zapravo, nisam imala ni vremena jer me je ostavila vrlo brzo, i više sam razmišljala o tome zašto je nisam bila vredna, nego o tome što je žena. Ali je to za mene, inače, bio turbulentan period i bilo je mnogo stvari kroz koje sam prolazila. Između ostalog, napustila sam i posao, jer više nisam želela da živim u tom sistemu jurnjave za novcem, i posle dugih pregovora sa bivšim mužem pristala sam da se deca presele kod njega. Sve se to dešavalo u toku jedne godine. Negde se, u tom haosu, sasvim moguće, provukla i kriza identiteta.

* New Age - Rainbow, LGBT organizacija, 2000.-2005., Novi Sad.

Iako to nisam tada svesno znala, bila mi je potrebna sloboda za sve ono što sam kasnije istraživala, a tada nisam znala ni šta, ni da li ću da istražujem. Sad već mogu slobodno da kažem da sam uz Mašu naučila šta je čista i lepršava ljubav, ona koja oslobađa od patnje i sebičnosti, svakim danom sve više...
Vrlo brzo sam upoznala ljude i uklopila se. Posle druge žurke u klubu Kan-Kan, ja sam organizovala gej žurku u Novom Sadu. U prvih nekoliko meseci osećala sam – ″konačno moj svet!″

Maša: Moja sestra i roditelji nemaju predstavu da živim sa Sonjom. I znajući kakvi su, bolje da ne znaju – za njih je bolje. Što se mene tiče ja sam vrlo samostalna i nezavisna i nikakva njihova reakcija me ne bi potresla. E sad, da li će se to promeniti u budućnosti, ne znam niti razmišljam o tome. Sa sestrom nikad nisam bila bliska. Ja sam uvek bila dete koje ide svojim putem. Niti me oni zapitkuju, niti sam im ja ikada pričala o svom emotivnom životu. Uvek sam bila zatvorena, toliko da je na početku Sonja jedva probila te moje zidove i sad sam samo prema njoj otvorena. Takav sam tip osobe. Ali radim i na tome...

Moji retko dolaze u Beograd. Sestra kad dođe, na dan-dva, Sonja je ili kod dece ili prespava kod druga. Sve mi to deluje bezveze, sada kada izgovaram, ali iskreno, ja nemam želju da delim svoju intimu sa njima. Ne bežim od *coming out*-a. Ako se desi situacija, potreba, onda da. Ali, ako nema potrebe, ne želim da ih uznemiravam. Za njih bi to zaista bilo uznemiravajuće, jer znam kako razmišljaju. Nisu oni homofobični, bar ne otvoreno, ali znam njihove stavove, recimo, o rasama, nacionalnostima, itd. Evo primera: pomenem ja mami u nekoj priči druga, koji ima muslimansko ime. A ona: *Da li je on musliman? Zašto se družiš sa njim?!* - Družim se zato što nismo u srednjem veku!
Zatvoreni su. Malograđansko razmišljanje. Mogu samo da zamislim kako bi im ovo izgledalo! Iskreno, ne mogu da kažem da mi je žao zbog toga što im se nisam autovala.
A prijatelji, oni koji su hetero ne znaju, ali imam dosta prijatelja iz gej sveta. Imamo društvance koje nam odgovara. Ali imam predstavu kojim ljudima iz hetero sveta bih mogla uskoro da se autujem. Mislim da bi oni to dobro prihvatili. Jedini problem mi je autovanje koje bi moglo da ugrozi moj posao. Prijatelji, kakve god stavove da imaju, ako su pravi, podržaće me, ali s obzirom na to da sam s većinom njih vezana i poslovno, teško mi je da im se autujem, jer je to lanac. To mi je najveći problem.

Sonja: Ja izuzetno poštujem Mašinu samostalnost, a i sama sam samostalna i prija mi što ne postoje nikakvi

roditelji sa kojima se treba usklađivati. Bez obzira na to što bi možda štimalo, ali ovako mi je ok. A sa druge strane, postoji taj problem da se ja ne javljam na telefon u stanu ako ne znam čiji je broj. Maša isto sebi tako pravi dodatne komplikacije... Poslednji put kad joj je dolazila sestra bilo je veliko spremanje kuće, jer sve stvari moraju da se sklone – fajlovi, moji diskovi, slike... ma sve moguće, što može da asocira na našu vezu. Maša uvek ima par sati posla pre i posle posete, dok se ne vratimo u normalan život. I sama je rekla: *Bože, šta ja sebi radim!* Tako da to jeste pritisak. To može da bude tužna situacija, zavisi iz kog ugla gledaš: ja pakujem ruksak, moram da odem negde da prespavam, ona sprema stan, ja odlazim... Ali, mi se s tim šalimo, jer neke stvari jesu neminovnost i shvatamo da je to proces. A to znači da se može menjati!

Maša: Razmišljala sam o autovanju, ali znam da na silu ništa ne mogu uraditi. Jednostavno, kad bude pravo vreme da se desi, desiće se i ne bežim od toga. Ne volim ništa na silu. Polako.

Sonja: Što se tiče autovanja tu smo potpune suprotnosti. Ja imam običaj svima da se autujem. Neki prijatelji koji imaju problem sa tim, kad idemo gradom ili smo u prevozu vole da se odvoje od mene jer ja ne mogu da pazim šta pričam. Ja pričam slodobno, a onda me oni gurkaju, ućutkuju.
Nedavno sam radila u nekom roštiljrestoranu, sa ljudima patrijarhalno vaspitanim... Muškarci sede odvojeno od žena, a ja sednem sa muškarcima, namerno. Oni pričaju neke svoje priče, ja svoje... i kroz neku priču sam im spontano provukla da imam devojku. Prvo su se verovatno sablaznili, ali nisu reagovali. Posle su se navikli jer smo Maša i ja tamo odlazile i na večeru, par puta i zajedno sa decom. Ja ne mogu da razmišljam, *jao oni su muškarci, oni su patrijarhalni, verovatno i homofobični, šta ako mi daju otkaz*, jer ako ću da sedim sa ljudima i da pričam, onda ću da pričam ono što jesam i što mislim. Imam sjajnih pozitivnih primera autovanja sa ljudima sa kojima radim, kod kojih radim, raznoraznih situacija... ali, valjda, na tu moju otvorenost i iskrenost reaguju ljudski, spontano... i kad ne osećaju moj strah ili grižu savesti, onda nemaju ni šta da napadaju. Oni osećaju da sam ja čista sa tim i da tu nema šta da se napadne. Ista situacija je i sa mojim ćerkicama, pošto se ja ne stidim sebe, a ni svoje devojke – ne stide se ni one mene/nas. I ja zaista uživam u tome. Meni je to divan osećaj, jer ne bih mogla da živim ni u laži, ni u strahu. Ali, poštujem svačiji izbor, jer svi mi radimo najbolje što možemo i umemo!

Grupa LGBTIQ roditelja

Sonja: Bivši muž i dalje smatra da to što živim sa ženom nije normalno, ali to nema posledice na naš odnos. Idemo zajedno na ručak kad on dođe u Beograd – deca, Maša, on i ja. Sve funkcioniše, samo što on to i dalje vrti u glavi, a ja nemam želju da sa njim, niti sa bilo kim, polemišem da li je to normalno ili nije.

Ćerke su, još dok su sa mnom živele u Novom Sadu, uvidele postojanje vrlo šarenih kombinacija veza. Nikad ništa nisam skrivala od njih – tretirala sam ih kao zrele osobe, učestvovale su u druženju ″odraslih″, bile su tu sa nama, pričale viceve, smejale se, igrale... To je bilo moje društvo odabranih ljudi. Niko od njih se ne bi nedolično ponašao pred decom, ali to ne znači da su krili sa kim su u ljubavi. Ne volim te izraze, ali, otprilike, polovina mojih prijatelja je iz hetero i polovina je iz gej sveta. I mnogima iz hetero sveta je to bio prvi kontakt sa gej ljudima, i svi se družimo. Bivši muž je jednom rekao: *Ti ih uči šta hoćeš, ali ja ću da ih učim da je normalno da se dečak zaljubljuje u devojčicu i obrnuto.* Rekla sam mu da ih ja neću učiti šta je normalno već da će one same da vide. Njima je to u redu. Sa mlađom se može o svemu razgovarati dok starija baš ne voli da se o tome priča, ali ne pruža nikakav otpor kad dođe kod Maše i mene.

Maša: Meni je zanimljiv njen odnos sa decom i sa bivšim mužem. Super mi je kako se njih dvoje civilizovano ponašaju posle razvoda: u kontaktu su, dogovaraju se, sarađuju. I jedno i drugo imaju sjajan odnos sa decom. Prvo, kako su ih vaspitali! One su divne devojčice. I to, kakav njih četvoro imaju odnos. Meni je to fenomenalno. Treba ih uzeti za model kakvi roditelji treba da budu prema deci.
I sa starijom ćerkom, koja je nezgodna, ćudljiva, imam dobar odnos. Ja sam se plašila prvog kontakta sa decom. Sonja mi je pričala da starija zna da bude namćor. Imala sam jezivu tremu. Na kraju smo nas dve ostvarile sjajan kontakt. Dok sam sa mlađom u početku imala malo problema, valjda zbog njihovog rivaliteta, jer je videla da sam sa sekom ostvarila dobar odnos pa je postavila distancu. Ali sad smo već našle neki naš put i slažemo se sve tri. I sa njenim bivšim mužem imam dobar odnos. Bude mi neverovatno kad mi Sonja prenese da je imao neku čudnu izjavu, jer sa nama sasvim normalno komunicira i nikad ne bih rekla da tako razmišlja.
Smatram da su njih dvoje izuzetni roditelji i nemam osećaj da ja sad tu treba da se namećem. Mogu da dam neki savet ili da kažem, kad nešto primetim, šta mislim o tome... Mogu da učestvujem na taj način. Volim ih, ali ipak postoji ta distanca. Ne umem, valjda, da im pridjem u potpunosti. Možda će se to vremenom promeniti. A možda bi sve bilo drugačije da su one male, pa da počinjemo od početka...

Sonja: Maša ima divan odnos sa mojom decom. U početku je govorila: *Ali to malo što ih vidiš gledam da vas pustim da imate svoj svet.* Dok joj nisam objasnila da ja to u stvari ne želim, jer kad odem kod njih ja imam taj svoj svet i da kad one dođu ovde, a to je 3-4 puta godišnje, želim da mi sve zajedno nešto radimo, ne po svaku cenu, ali da se ona slobodno priključi tome.
Ja bih volela da imam još dece. Da još više proširimo našu, ionako neobičnu, porodicu. Dešavalo mi se da me neke lezbejke pitaju kako sam ja lezbejka kad imam decu, ili osobe iz hetero sveta, kakav sam ja roditelj kad volim ženu.

Ali to što imam oba iskustva može da bude prednost i da se iskoristi za nešto pozitivno.
Sticajem okolnosti imam divne ljude koji su uz mene i koji su mi i dali ideju da radim na osnivanju grupe LGBTIQ roditelja ili onih LGBTIQ osoba koje nameravaju da postanu roditelji. Sakupljajući sva ta iskustva može se raditi na jačanju naših prava i sloboda. Veoma bih volela da združim tu moju jaku želju da imam još dece – da sa Mašom imam tu kompletnu porodicu, iako ne mislim da je naša, kakvu trenutno imamo, manje vredna – sa potrebom da doprinosim, da se nešto pokreće u oblasti širenja ljudskih prava.
Postavlja se i pitanje Mašine karijere koja je tek na početku. Uvek je problem sa detetom to što te makar na godinu dana odvoji od planova. Ali bez pretenzije da to mora da se desi tad i tad, radimo sa više strana, pa ćemo videti. A imamo i osobu za koju bismo želele da bude otac tog deteta, jer bismo volele da dete ima oca koga poznaje i s kojim će provoditi neko vreme i dobiti njegov uticaj. Ne zbog figure, ne da je detetu potreban model muškog ponašanja, nego bi bilo lepo da ga poznaje i voli, ako ga već mora imati. To je jedan naš drugar koji je idealan i koji je zainteresovan i zaista se raduje tome. U ovom trenutku, imati dete u lezbejskoj zajednici bila bi impulsivna odluka, jer mora barem malo nešto da se promeni, pomeri, da se društvo senzibiliše. Ipak, neko mora da bude prvi, mada bih jako volela da me neko uskoro demantuje i saznam da postoji istopolni par sa zajedničkim detetom u Srbiji. Ne mislim da to može čarobnim štapićem da se reši, ali neka krene barem ta grupa za podršku LGBTIQ roditelja. Neka bude nas desetoro, a znam da već ima LGBTIQ osoba, poput mene, koji već imaju svoju decu – to će značiti svima nama i biće nam mnogo lakše. I deci, kad vide da nisu jedini u toj situaciji, nego da ima još dece čiji roditelji žive tu priču. Deci je najvažnije da dobiju ljubav od roditelja. To što će neko da ih zadirkuje što imaju dve mame ili dve tate nije ništa strašnije od zadirki-

Sitni kompromisi sa životom

Ja osećam da mi živimo samo u naša četiri zida, na nekoj žurci ili kod nekih prijatelja u stanu, ali da ne postoji kontinuitet, jer često mora da se prekida dok smo u prevozu, na javnom mestu... Meni je normalno da se držimo za ruke ili da se poljubim sa devojkom u gradu i nemam loša iskustva sa tim. Problem mi je kad moram bar na tren da se pretvaram, jer osećam da mi se jedan deo veze otima. Recimo, na Exitu, gde je sve opušteno i gde bismo mogle da uživamo zajedno, Maša i dalje ne može da bude opuštena i onda osetim da se naš svet ruši i uvek se osetim usamljeno – tad smo svaka za sebe, razdvojene. Ali, u odnosu na mir i radost koju nam naša veza pruža, to su ipak samo neki sitni kompromisi sa životom.

vanja koja preživljavaju sva deca; jer su im roditelji siromašni, razvedeni, druge nacionalnosti, jer imaju kriv nos, velike uši, ili su crnji, ili belji od većine, tj, na bilo koji način drugačiji.

Da, osećam da tu pripadam

Sonja: Skoro tri godine se bavim LGBTIQ aktivizmom, počevši od volontiranja na sajtu *Gayserbia*, pa preko volontiranja na telefonu LGBTIQ SOS-a, do nekih drugih projekata, jer tu mogu da budem ″svoja među svojima″. Istovremeno mogu da radim nešto što će meni, jednako kao i drugima, poboljšati život. Podrška zajednice je postojala i pre mog zvaničnog aktivizma. I u vreme žurki koje sam organizovala, druženja u mom stanu u Novom Sadu, stvorena su poznanstva i prijateljstva. I to jeste osećaj šire porodice. Ja ga imam. Kad, recimo, odem na žurku, sat vremena prođe dok se izljubim sa svima. Da, osećam da tu pripadam i da to ima nekog smisla i da mi daje tu slobodu izražavanja, da ona ne bude samo u naša četiri zida; pa neka bude i sa prekidima, ali postoje neki drugi ljudi sa kojima se čujemo i viđamo ili se samo na žurkama družimo. Meni je važno da imam prostor gde ne moram da pazim šta pričam. Recimo, na forumu i lezbejskom četu primam i dajem pozitivnu energiju, a ta virtuelna LGBTIQ zajednica je izuzetno uticala na moj život i preko nje sam pratila kako i mnogi drugi pripadnici zajednice rastu, menjaju se stavovi, pogledi na svet. A postoje i konkretne osobe – prijatelji, i druženje sa njima predstavlja oaze u našim životima, mesta na kojima, usred pustoši i neprihvatanja, možemo da pijemo vodu sa istog izvora razumevanja, u kojima možemo da se opustimo i osećamo kao kod svoje kuće.

Maša: S njihove strane imamo zaista veliku podršku i na neki način oduševljenje našim odnosom, našom ljubavi i to nam je lepo iskustvo. A forum – tu se zaista oseća promena. Ljudi se primetno menjaju.
Poštujem Sonjinu želju i volju da se bavi aktivizmom. Vidim koliko taj rad pozitivno utiče na nju i znam koliko voli da menja stvari i učestvuje u promenama. Puna je energije koju ljudi treba da znaju kako da iskoriste, jer ona je željna da je da. I ja, na svoj način, dajem doprinos zajednici, najčešće na forumu, ali nemam želju da se preterano eksponiram, nisam taj tip. Ja sam više za neku preciznu organizaciju, strožiji pristup, da mi, kao LGBT populacija, višestruko diskriminisana, pokažemo toleranciju prema drugima, jer je to najbolji način da pokažemo da nas same ne treba diskriminisati. Ali, shvatam da nikog ne možeš menjati, ukoliko on/ona sam/a to ne poželi.

Ne može biti gore

Maša: Ako u narednim godinama bude i dalje evropska opcija na vlasti približićemo se Evropskoj uniji i prihvatiti i zakone koji se odnose na LGBT populaciju. Ako pobedi druga opcija, daleko smo od bilo kakvog napretka.
A naši aktivisti, ako se budu bolje

držali jedni drugih, moći će više da urade za zajednicu. Ali vidim da su nesložni, nehomogeni, da se svađaju oko trivijalnih stvari. To je bezveze. Ako su već okupljeni oko nekog cilja koji će svima nama dobro da donese, dajte onda da se fokusiramo na taj cilj! Ali to je mentalitet koji treba uklopiti u zajednički cilj, što je vrlo teško.
Primećuje se da su mediji postali otvoreniji za gej tematiku. Najviše članaka ima u žutoj štampi, ali koliko god da je negativna reklama ona je reklama, postajemo vidljiviji. A ovde je ljudima potrebno otvoriti vidike. Mislim da bi aktivisti više trebalo da uključe političke stranke u celu tu priču, jer kod nas je politika, na žalost, sveprisutna. Trebalo bi ih edukovati da bi ovi kasnije mogli da pišu i donose zakone. I da krene zajednički sve da se uređuje, LGBTIQ organizacije u saradnji sa političkim partijama. Jer koliko god da se neki opiru, da su oportuni bilo kakvoj *queer* priči, to je ipak budućnost. Ne može niko da kaže da deset posto ljudi na planeti ne postoji, jer postoji! I svi ljudi su isti i treba da svi imaju ista prava. To treba stalno ponavljati.
Mislim da je politika bitan faktor u svemu tome, na žalost, ali takvo je vreme u kom živimo. I mediji. Recimo, B92 radi dosta dobrih stvari za gej populaciju, od serija pa do informativno-istraživačkih emisija. Bilo bi super kad bi sve to moglo da ide brže. Ali, znajući kakav smo mi narod, prihvatam da je sve to i dalje suviše sporo, mada se ipak pomera.

Sonja: Biće bolje svakako. I slažem se da zavisi od političkih promena, jer vidim koliko se stvari promenilo u poslednjih pet godina – sa ovakvom državom i raznim konzervativnim strujama, sa mafijom umesto države, svim onim što nam se dešava – ipak se mnogo toga promenilo. Intuitivno verujem da će za pet godina biti bar još duplo bolje nego sad.
A gledajući stvari iznutra, mislim da LGBTIQ organizacije i aktivisti ne moraju da budu homogeni oko svega, već svako može da ima neku svoju ideju. I mislim da treba svi da istražujemo, budemo kreativni – damo svoj doprinos, bez obzira da li smo aktivisti ili ne. I, kad se sagleda ukupna slika, vidi se da svako doprinosi na raznim poljima, od kulture, politike, medija, konkretnog rada sa LGBTIQ populacijom... Postojeće LGBTIQ aktivističke organizacije u Srbiji rade mnogo, ali to često nije propraćeno medijskom pažnjom, pa tako ne dopire i do većeg dela same LGBTIQ populacije. Ipak, ne možemo tvrditi da su samo one akcije koje su medijski propraćene, i u široj zajednici podržane, jedino ispravne.
Ima toliko toga da se radi, na svim poljima. Biće definitivno bolja situacija, ja u to duboko verujem. Ne može biti gora. Što se više ljudi bude uključivalo... A ljudska svest, širina duha i tolerancija, generalno, rastu – to je proces koji traje, ali i napreduje. Ja znam dosta ljudi koji ne spadaju u LGBTIQ populaciju, ali žele i bore se, na razne načine za LGBTIQ prava. Isto kao što bi LGBTIQ ljudi trebalo da se bore protiv svake nepravde koju vide, bez obzira na to da li ugrožava njih lično. *Queer* nacija je budućnost kojoj se radujem!

Ja ne odustajem

Moja mama oduvek ima problem s lezbejkama, dok je prema gej muškarcima tolerantna. Tako da sam znala s čime mogu da računam kod nje. Ali meni je važno da to podelim sa prijateljima, a ona je meni i prijatelj, a ne samo mama. Važno mi je da mogu da joj pričam šta mi se dešava u životu, a ne da moram da izbegavam određene teme ili da ćutim. Međutim, njena reakcija nije bila dobra i pokušala je sa raznim manipulacijama tipa: Vidiš da mi skače šećer. Rekla sam joj: Nemoj da me optužuješ. Ne skače tebi šećer i pritisak zbog mene, zato što ti ja to spominjem, nego zato što ti tako hoćeš da reaguješ. Ja se ne osećam krivom.

Ona me je zamolila da joj ne pričam o svom životu sa Mašom.

Jednom me je nazvala telefonom i rekla da će TO da me prođe i da ću da se kajem, i ne znam šta još. Ili, zamolila me je da ne telefoniram Maši, kad je ona kod kuće i može to da sluša, i pristala sam. Ali rekla sam joj: Ja ne mogu da budem bliska sa tobom ako me ne prihvataš u celosti. Ne možeš mi reći, volim te, a onda voliš samo jedan deo mene, to meni nikako ne ide zajedno. Ali dobro, žena ima 77 godina, uzimam sve to u obzir i ne želim namerno da je nerviram. Ali ja ne odustajem. I dalje s vremena na vreme izvršim neki blagi pritisak, pominjući moju svakodnevicu, najopuštenije, iz čiste želje da to delim sa njom. Prvi put kad sam se zaljubila u ženu nazvala sam je i rekla joj to. Znači, već pet godina se borimo. Ja vidim tek blagi napredak, ali svejedno – ne mogu drugačije.

Osećaj da si građanka drugog reda

Maša: Sonja je promenila mišljenje po pitanju braka i registrovanog partnerstva posle filma *Kad bi zidovi mogli da govore 2*. Do tada je govorila da njoj papir ništa ne znači, ali posle ovog filma je rekla: *Pa ovo je baš gadno*. A to se poklopilo sa tim da je shvatila da želi budućnost sa mnom, jer dok nije mene upoznala bila je samoproklamovani ″slobodni strelac″.

Govorim o delu filma kada je jedna od dve starice, koje su zajedno provele ceo život, završila u bolnici, a druga nije imala pravo da je poseti, jer zakonski nije uži član porodice. Ma koliko to bila crna razmišljanja, to je život, naša realnost. Svi smo uskraćeni, i gej muškarci, lezbejke, biseksualne i trans osobe, tako da nas, naravno, takve stvari teraju da imamo osećaj da smo građani drugog reda, iako u svim ostalim segmentima, na potpuno isti način kao heteroseksualni ljudi, doprinosimo ovom sistemu i državi.

Sonja: Da, tad sam se rasplakala. Ja ne volim taj

papir, ne zato što on nekome nešto omogućava nego zato što onima koji ga nemaju nešto uskraćuje. Ali s druge strane, kad planiraš budućnost s nekim, a posebno kad ostvariš nešto, i u toj situaciji, kako i film prikazuje, pred kraj života provedenog uz puno ljubavi i zajedničkog stvaranja svega, pa i uspomena, na kraju neko dođe i pita te: *Ko si ti? Ti ne postojiš. Sve je ovo moje. I ove slike. I sve ostalo!*
Da, uskraćena su mi mnoga prava, od krupnih stvari do onih svakodnevnih. Kad odem u kupovinu, šetnju, ili bilo gde, ne mogu da pokažem nežnost i ljubav koju osećam, jer moramo da pazimo da neko nešto ne pomisli i izmlati nas. Ako želimo dobro da se provedemo i da budemo to što jesmo – zaljubljeni par, možemo da idemo samo na gej žurke, jer ako odemo na neke druge, tada mi kao da nismo zajedno, a ustvari jesmo. Šetanje po gradu, držanje za ruke, poljupci, zaljubljeni pogledi... I da ti niko ništa ne radi, dovoljno je da te neko mrko pogleda. Ja sam imala situaciju da sam se ljubila sa devojkom na žurci kad nam je neki tip prišao, prekinuo nas i rekao: *E, super ste, ajde još jednom!* Mi se nismo ljubile da bismo bile cirkuska atrakcija ili ostvarenje nečijih seksualnih fantazija. To je isto oblik nasilja.

Maša: Ali čak i da sam ja autovana potpuno, problem bi ostao isti, jer je u pitanju sredina. Koliko god da mi pozitivno razmišljamo, to ostaje problem sredine.

Sonja: Svakako postoji razlika između autovanosti i neautovanosti. Ti recimo kažeš da ako bi neko garantovao da ti se ništa neće desiti, autovala bi se na poslu. A ja sam se autovala, svaki put, pa mi se ništa loše nije desilo. Potpuno je iracionalno što pretpostavljaš da će se nešto desiti. To je tvoj unutrašnji strah, koji stvara pritisak i koji može na više nivoa da se odražava i da utiče na kvalitet tvog života, na realnost. I taj stres koji sebi nabijaš... Definitivno postoji razlika. Jer ta razmišljanja: *neko će videti, nemoj sad da me ljubiš, ne mogu sad*... koliko god da je to sitno, to menja kvalitet. I stvara osećaj da si građanin drugog, ili već kog reda. Osećamo i te kako da nam je uskraćeno mnogo toga kao osobama i kao građankama ove zemlje.

Plan je da se volimo

Sonja: Naš jedini fiksni plan je da neprekidno radimo na sebi – svaka na sebi, i da se podržavamo, a tako se automatski radi i na vezi. Ostalo su okvirni planovi – kako bi trebalo da izgleda život i šta bi mi mogli da preduzmemo da on što više liči na to. A tu je svakako i plan da se radi na promenama i dovođenja do mogućnosti za ostvarenje porodice sa detetom. I mislim da Maša mora da prođe put samoostvarenja, jer je ona tek u poslednjih nekoliko godina započela neki svoj život, van školovanja. Ja sam tu da podržavam njene planove za karijeru, a meni se otvorio ovaj prostor u aktivizmu i ona me podržava u tome. Ali ja ne volim planove, jer kad nešto veliko isplaniraš, a ne ispadne tako, onda se osećaš loše zbog toga. Više volim da to podelim na sitnije delove.

Korak po korak. Budisti kažu: *Put od hiljadu milja počinje jednim korakom.* Plan je da se volimo i da nam bude lepo!

Maša: Kao što je i do sada bilo! Da se volimo, razumemo, poštujemo, pa i grešimo, učimo na našim greškama, rastemo i što je najvažnije, nežno negujemo ovu predivnu ljubav.

Sa mnom joj je dobro

Boba: Moja majka je shvatila, a kako i ne bi, i nije joj se to naročito dopalo. Ali nas dve smo gurale, pravile se „blesave“. Kao što u bilo kojoj vezi nastojiš da nekom svom bliskom pokažeš i dokažeš da ti je dobro i da ti taj odnos znači. I trudile smo se da tako zajedno prema njoj budemo super. I to je tako funkcionisalo, a i živele smo zajedno neko vreme. Nije nikada bilo nekih drama ni sukoba, rasprava. Da se ona odlučila da me pita otvoreno, ja bih joj rekla. Ali da to sama počinjem, a da znam da joj to neće biti milo, nisam htela. Takav je, nažalost, bio odnos između nas.

Nina: Ja nemam potrebu svojim roditeljima da kažem: Znate, ja sam lezbejka. Nikada im to nisam tako rekla, ali mi živimo kao porodica i tako smo i prihvaćene. Odlazimo zajedno kod njih, mama dolazi kod nas ponekad. Tamo u kući ručamo, radimo, zezamo se... to je naša kuća. Mi smo porodica.
A jednom je mojim roditeljima jedna komšinica rekla: Da li vi znate da vam je ćerka lezbejka? - Šta se to tebe tiče?! Jako su se naljutili i neće više da pričaju s njom jer je ona to rekla u negativnom kontekstu.
Mojima ne smeta što sam ja lezbejka. Moja sestra jako voli Bobu...

Boba: Voli me kao osobu. I mislim da voli što je Nina sa mnom, jer misli da joj je sa mnom dobro.

Devojačka soba

Dugi zagrljaji

J.: R. i ja smo se poznavale već oko godinu i po dana kada me je pitala da delimo stan. Bilo je to 2004. godine. Ostala je bez cimerke a ja sam stanovala sama. Razmišljala sam mesec-dva i prvo rekla, *Ne*.
Živela sam dugo sama, i na početku sam osećala da mi to mnogo znači – kao da me leči – ali posle toliko vremena postalo je suprotno. Ali ja to i dalje nisam shvatala.
Kada sam je odbila, prestala je da se druži sa mnom.

R.: Ne sećam se da me je neko ikada tako toplo dočekao kao ona. Šta god sam htela ili mi je trebalo, ona je bila tu, odmah bi se stvorila da namesti, pokaže... Sećam se, kad sam se doselila, danima je sređivala svoje stvari da mi oslobodi orman, a to je stvarno bio posao. Nešto najlepše mi je bilo: dođem s posla, a ona me toplo dočeka. Bilo je stvarno čarobno. Osećala sam toplinu… Onda, dugi zagrljaji... mislim da smo mi po skoro sat vremena ostajale u zagrljaju. Taj odnos između nas počeo je da se razvija, a da mi nismo skoro ni bile svesne toga. Nije bilo onog angažovanja da kad ti se neko dopada, radiš na tome da se i ti njoj dopadneš.
I onda sam ja J. rekla da mi se sviđa. A ona – premrla od straha!
Bilo mi je neverovatno da ona ne razume da tu ima nešto!
Ja sam jedva čekala da dođem s posla kući ili da ujutru ustanem i da mogu da je zagrlim, i tako, spontano, se kasnije i desilo da smo ušle u vezu. Ali onda je J. trebalo da ubeđujem, ne znam koliko dugo, da živimo u istoj sobi. Joj, da iz devojačke sobe izađe!

J.: Kod mene je pozitivni osećaj više bio povezan sa tim da će tu, u tom prostoru još neko da živi, jer sam dugo živela sama, i jako sam se radovala promeni. Već mi je bilo previše samoće. U prvom trenutku bila sam oduševljena što je ona tu. Sve je izgledalo dobro. Stvorila se neka vrsta povezanosti, jer R. je pozitivna osoba. Ne naučeno pozitivna, nego je suštinski pozitivna. I namestilo se baš onako kako treba da bude – naša usklađenost u zajedničkom življenju.
Nije da nisam bila svesna šta se događa između nas. Jesam. Ali kao da su bile dve osobe u meni. Jedna koja je stalno odbijala i jedna koja je shvatala šta se događa. Nadmetale su se u meni, ali uvek bi preovladao taj poriv da budem distancirana. Međutim, u nekom trenutku mi je nešto kliknulo.
Već neko vreme je delovalo kao da već jesmo zajedno, iako je sve bilo kao i do tada. Jednom prilikom, dok smo se grlile mi je rekla da u njoj budim strast, a ja sam se ukočila!

To odbijanje nije bilo vezano za pol osobe, već za bliskost. Dugo sam bila sama, sve sam radila sama i onda je počelo sve to da se događa... Nisam uopšte razmišljala, nisam imala želju, ni ideju da bih bila sa nekim. Zato sam sve vreme odbijala bliskost iako sam se osećala pozitivno – bilo mi je drago što je ona tu...

R.: Ja jesam razmišljala o vezi i pre nego što sam upoznala J. Želela sam da nađem osobu koja bi mi odgovarala, koju ću voleti i koja će voleti mene, bilo ženskog ili muškog pola. Bila sam spremna i, u stvari, moja otvorenost je dovela do toga da se tako nešto dogodi.

J.: Imale smo jednu drugaricu koja je znala za nas iako joj ništa nismo pričale. Ja sam joj jednom rekla, u nekom nedorečenom razgovoru, ali ona je već znala i njoj je to bilo skroz u redu.
U to vreme nije bilo prihvatljivo da bilo ko zna za nas, da se o tome razgovara… Meni je bilo normalno da kažem ljudima koji me okružuju. Nisam sa tim imala problem, dok R. nije imala nikoga kome bi rekla. I onda se vremenom pretvorilo u to da mi o nama ćutimo: *Da niko ne zna. Da niko ništa ne primeti*… Počela sam da se pitam, *Šta ću ja sad?! Kome ću sad ja da kažem? Kako ću da kažem?* Vremenom je nešto što mi je bilo normalno – sad čuvajući tu našu tajnu – postalo nešto jako teško, skoro nemoguće da se izgovori.

Potvrda

***J.:** U jednom periodu sam imala potrebu da i kad izađem napolje još neko zna za nas da bih bila svesna naše veze. Bilo mi je potrebno da još neko to potvrdi, jer drugačije kao da ne postojimo.*
Za prijatelje koji nam dolaze u posetu mi smo drugarice koje žive zajedno – iako se mi tako ne predstavljamo. Sasvim je drugačiji osećaj u prisustvu te treće osobe koja zna da smo mi u vezi, nego kad smo u društvu osobe koja to ne zna. Moja percepcija našeg odnosa je sasvim drugačija, kao da je to neki potpuno drugačiji odnos. Baš to što sam već i rekla, kao da tek tada u našem zajedništvu mi počinjemo da postojimo u okruženju.

***R.:** Moj je doživljaj tada da se osećam prihvaćeno u svom izboru življenja.*

Reći sebi – reći drugima

R.: Imala sam ranijih godina kratko iskustvo, od dva-tri meseca, sa jednom ženom. To i nije bila ljubav, mogla bih reći, već privlačnost. Nismo se pronašle... I mislim da tada nisam bila spremna za ovo što imam sad. Mislim da nisam mogla da prihvatim sebe, kao ni tu osobu, i sve zajedno je bio neuspešni, neumešni... pokušaj. Neumešan u tom smislu da nisam znala da se snađem. Nisam znala ni šta mi se dešava, ni da li to stvarno hoću, a mislim da, u stvari, i nisam htela.

Lako sam ulazila u neke veze pa mi je to bila, eto još jedna...
Kad sam shvatila da mi se žene dopadaju, užasnula sam se vizije koju sam imala: da ću samo sa jednom ženom da budem ceo život. A u to vreme sebe sam mogla samo da zamislim kao udatu i sa mnogo dece.

J.: Nisam bila u vezi sa ženom pre R., ali razmišljala sam o tome i kada mi se dogodilo, za mene je to bila najprirodnija stvar.
Kasnije, kad smo pričale, počela sam da shvatam šta sam ja mislila o sebi, i u odnosu na dečake i devojčice, kad sam bila mala. Imala sam utisak da bih možda ranije znala šta osećam, da je neko to umeo da mi objasni ili da se o tome pričalo ravnopravno u školi. Kao da sam unazad sve shvatila... Ne mogu tačno da se setim momenta kad sam to osvestila, ali imala sam 22 godine i u to vreme sam radila u okruženju u kojem je to bilo prihvaćeno. Najnormalnija stvar je bila da žena može da bude u vezi sa ženom. Zato i nisam bila šokirana zbog sebe. Pre svoje dvadesete godine, na Ženskim studijama, prvi put sam slušala o homoseksualnosti, upoznala nekoliko žena koje su lezbejke... o *coming outu* sam razmišljala na drugačiji način dok nismo počele da budemo zajedno. Zamišljala sam da je to sve savršeno, jer su moji brat i sestra ranijih godina bili sigurni da sam u vezi sa ženom i stalno su me navodili da im to kažem. Brat mi je jednom, kao grom iz vedra neba rekao: *Ti šta god odlučiš, ja ću te podržati*. Pojma nemam odakle mu to uopšte! I mama je nekoliko puta nešto prokomentarisala pozitivno. Zbog toga sam ja imala doživljaj da je to sasvim u redu.
Ali od kad smo nas dve zajedno, suočila sam se sa raznim stvarima o kojima nikada ranije nisam razmišljala. A to je da kada se viđaš sa ljudima na fakultetu ili na poslu, ćutiš o tome sa kim si u vezi, dok oni pričaju o svemu, i kada te pitaju za vezu ti kažeš: *Pa, nemam nikoga*. Ili, *S kim živiš? - Živim sa drugaricom*. I slične stvari, od kojih je meni bilo muka, dok nisam u jednom trenutku shvatila da tako mora, jer je to bio R. zahtev. Ubeđivale smo se, ali sam na kraju prihvatila da je to sad tako.
Tek kasnije, kad sam promenila okruženje, dobila sam drugačiju sliku stvarnosti. Kad sam počela da radim, pa fakultet... Stalno slušam ljude koji nešto bez veze komentarišu. Ljudi koji te prvo pitaju koju školu si završila, koliko imaš godina i da li si udata. *Pa zašto nisi udata, a imaš 30. godina?!*
Jednom je na fakultetu jedan student pitao kako to da je iz klasifikacije psihijatrijskih mentalnih poremećaja izbačena homoseksualnost. I onda je jedna koleginica, a asistentkinja je u tome podržala, počela priču o nekom gej lobiju koji je u svetu toliko snažan da je uspeo da homoseksualnost izbaci iz klasifikacije mentalnih poremećaja. Onda su počeli da povezuju homoseksualnost sa pedofilijom, da je poredе sa narkomanijom... Argumentacija im je bila strašna. A asistentkinja je psihijatarka već deset godina. Sasvim mirno sam sa njima polemisala.
Te moje koleginice i kolege radiće jednog dana, možda, u nekoj školi ili

nekoj drugoj ustanovi i imaće znanje da je iz klasifikacije izbačena homoseksualnost kao poremećaj, ali i sa idejom da to ne treba da se podržava, već da treba da se suzbija, po mogućnosti leči...
I onda shvatim da tu ništa ne mogu da kažem. I pitam se gde mi živimo. Ja nisam bila spremna da se četiri godine suočavam sa tim na fakultetu.

R.: U poslednje vreme stalno razmišljam o tome da bih mogla da kažem nekoj od svojih prijateljica, a onda shvatim kako se u stvari slabo sa njima viđam i družim, i da mi uopšte nisu prijemčive. Ranije nisam htela, ali sad to želim, međutim ne družim se više toliko sa njima i mnogo rogobatno mi to sad deluje. Zna samo jedna naša drugarica. Nikom drugom nisam rekla. Možda će se to menjati, i ja verujem da hoće. Možda u ovom sadašnjem odnosu stvorimo još neki krug prijatelja kojima možemo da kažemo, i ja sam za. Ako mi je neko blizak, ja ću to podeliti, ali ako nije, ne vidim zašto bih to iznosila.
Ne osećam se dobro na nekom dubljem nivou kad znam da niko ne zna za nas i da je ovo preraslo u veliki zatvor – zlatan zatvor. Shvatam da bi to trebalo da podelimo sa nekim. Možda će biti još osoba koji će moći da prihvate. Moji roditelji i brat neće nikada, to znam. Roditelji su stari, a brat je Balkanac... Jednom smo se čak i svađali. Ja nisam još bila u vezi sa ženom i nisam ni razmišljala o tome, kada sam spomenula homoseksualce (uvek sam mislila da je to u redu iako to nisam baš prihvatala kod sebe) a on je dobio histeričan napad... Brat me nikad ne bi prihvatio.

J.: Uskoro ću biti kuma jednom prijatelju i mislim da bi on to potpuno prihvatio, za razliku od njegove žene. A meni je bez veze da ga dovodim u situaciju da mora da krije nešto od njemu važne osobe. Međutim, biti kuma nekome, a da taj neko ne zna nešto tako važno o tebi... Sve mi je tako... čudno. Ne znam ni sama šta da radim...

Veza je najvažnija

J.: Nikada nisam imala ideju da ću imati decu. Mislila sam da i ako ih budem imala biće to najverovatnije usvojena deca, jer mi rađanje nije privlačna ideja. R. je imala ideju da će imati muža i decu i da je to neizbežno, a kasnije je shvatila da ne mora da ima muža, ali da hoće da ima decu. Kad to planiraš ceo život onda osećaš da to i moraš da uradiš, da je to deo tebe.
Tako da sam i ja to prihvatila: *Dobro, deca. Važi*.
Ali onda razmišljaš da će deca ići u školu i imati dve mame. A ja neću da budem neka tamo drugarica ili komšinica. Pa, kako će naši roditelji to da prihvate? Roditelji one koja je rodila dete imaju prednost u odnosu na onu tamo `drugaricu`. Onda roditelji one druge koja nije rodila to dete – ono i nije njihovo, što se njih tiče. Pa se R. pitala kako će dete da se oseća u okruženju ako ima dve mame. Po meni, ono će se osećati normalno ako mu na početku objasniš da je to normalno i

Potvrda

***J.:** Imam sestru od tetke koja je bila u vezi dve godine sa koleginicom sa fakulteta i govorila je da je to prava osoba za nju i da nikada do tada nije imala takav doživljaj i iskustvo odnosa sa drugom osobom, ali je posle odlučila da prekine tu vezu, jer nije htela da se suočava sa problemima u svom okruženju. I ta sestra me je prihvatila. Kada sam joj saopštila da smo nas dve zajedno, rekla je da je pretpostavljala, ali mi se više posle toga nikad nije javila, a od tada je prošlo više od godinu dana.*

njemu ne trebaju dva pola u kući već ljubav, pažnja, razumevanje, podrška... Onda smo počele da razmišljamo o tome kako doći do tog deteta ovde. Da li sa nekom realnom osobom, preko donatora i banaka sperme? A kod nas ne postoji zakon koji to reguliše, ali u inostranstvu postoji i može to da se uradi... Pa onda, koju priču ispričati roditeljima?... I sve te konstrukcije počnu da te zamaraju. I zapitaš se, čemu sve to u životu? U stvari, meni je vremenom postajalo jasno da je to užasno komplikovano.

Za mene je takođe predstavljalo problem u našem odnosu u jednom periodu i to što R. nije prihvatala sebe. I ta priča oko muža i deteta koja je trajala jedno godinu dana otprilike. Ona je bila spremna da ne budemo zajedno ako naš odnos ne možemo da realizujemo u okruženju onako kako okruženje može da ga prihvati. Što je meni bilo, *Jao...* Bilo je dosta uznemirujućih stvari. Ali ono što je u svemu tome bilo najvažnije jeste taj doživljaj koji sam imala, a to je da je ona prava osoba za mene i da tu više nema diskusije kako će okruženje to da prihvati. Mislila sam da u tim okolnostima u kojima ja nisam spremna da baš svi za nas znaju i pored nje koja misli da to niko ne treba da zna, treba sve da se uradi, sve što je potrebno da bi se veza održala zato što je ona najvažnija. Sa tim saznanjem mi je postalo lakše da živim.

R.: Ranije sam mislila da je moj život potpuno besmislen ako nemam dete. Mislila sam da imam neki zadatak, da želim nešto da dam, podelim sve što znam, ali sad, s obzirom na svu problematiku, to mi se čini kao nemoguća misija u ovoj zemlji. Uvid u to gde se nalazim sve više me udaljava od te ideje. Dovoljno mi je to što ne mogu svima da kažem za nas, a dodatni problem mi je imati dete. Sada sam u fazi postavljanja pitanja da li ja to stvarno hoću ili je to neka matrica koja se stalno ponavlja.

Godine prolaze i mislim da mi je čak i sad kasno za rađanje, jer volela bih da proživljavam sve trenutke sa detetom. I kad ima 20 i 25 godina, a ne samo kad ima 15. To je moj stav i osećaj.

Ali, nemam više neku ideju o tome... Ćutim i osluškujem. Znajući gde se nalazim – posmatrajući i poslednja događanja sa Kosovom, gde se stvarno i stidim svoje zemlje – sve mi je postalo besmisleno... Kad se promeni cela planeta onda ćemo valjda i mi nešto promeniti. Treba sačekati i videti...

Sve više sam stava da ne treba žuriti ni u čemu. Nekada sam prebrzo donosila odluke, ali sad više ne bih ni u čemu žurila.

Kako će komšija da reaguje

R.: Sve što imaju heteroseksualni partneri, mi nemamo. Nemamo pravo na nasleđivanje. Ne može da te nasledi, osim ako testamentom ne odrediš da će dobiti tvoju imovinu. Ne možeš javno da se venčaš... Ne možeš ništa javno da uradiš. Počevši od toga da ne možeš da kažeš. A sa pravne strane ništa nije uređeno. Mene ne interesuje šta će u zakonu pisati, jer znam koliko se zakoni u ovoj zemlji ne primenjuju, već šta će u ljudskoj svesti ostati kao promena. Kad pogledamo istoriju, nemam neki optimistički stav kad je ovo podneblje u pitanju.
A mogu i da zamislim taj dan kada bude senzacionalistički javno objavljeno da je zakonom dozvoljeno da se gej parovi ovde venčavaju! A u svetu je to, naravno, odavno normalno, a mi se jadni ponašamo kao da smo iz pećine izašli... Mislim da će se i kod nas u jednom momentu to sigurno promeniti – verujem da hoće – ali kad, ne znam.

J.: Na primer, R. je zaposlena u državnoj firmi a ja nemam zdravstveno osiguranje, a mogla bih preko nje da budem osigurana – pošto mi našu zajednicu doživljavamo više kao bračnu zajednicu. Nadam se da vremenom neće biti gore, jer nije samo pitanje toga šta će u zakonu da piše, nego kako će komšija da reaguje. A svest se menja već tako što bi mi sa bliskim ljudima mogle pomalo da razgovaramo... Sa onima koji nas poznaju i koji bi to mogli da prihvate, jer ljudi imaju doživljaj da su to ne znam koji ljudi koji rade ne znam šta. Ali kad znaju da sam Ja u vezi sa ženom, onda mogu da to stave u neki kontekst i da razmišljaju o tome. Ljudi se tako postepeno menjaju i promene lančano idu.
Sad razmišljam kako sve ovo zvuči crno, ali mi generalno nemamo neki negativan stav i nije da kukamo. Vidimo šta ne možemo. Naš odnos je snažan i dobijamo mnogo pozitivnog i podržavajućeg u njemu, tako da to što je napolju ćemo nekako preživeti. Imamo slična interesovanja i u tome smo se pronašle. Čak i kada se ne bavimo istim stvarima, jedna drugu podržavamo. Uvek imamo o čemu da pričamo, ali i ako ćutimo, osećamo da smo zajedno.

R.: Ništa mi ne bi značilo da sam u vezi sa muškarcem, u kojoj nema ljubavi i mogu svi da znaju za nas. To je praznina. Heteroseksualni parovi su priznati, a opet mnogi nisu srećni. Sreća nije samo u priznanju okoline, već mora nešto između njih da postoji. Ponekad mi se čak čini da je super što ne znaju svi, jer ljudi vole da se mešaju u tuđe odnose. A opet, s druge strane, mislim da treba da znaju određeni ljudi.

Ja po osećaju biram

J.: Imam utisak da je sve više ljudi uključeno u rad LGBT organizacija, da ima više organizacija koje su sve više povezane... Vidim da sve ono što su nekad bili planovi, sada se realizovalo. Na primer, rad sa medijima, SOS telefon, savetovališta, razni seminari... Od Arkadije se mnogo toga promenilo. Mislim da će LGBT organizacije biti sve vidljivije. Ne znam kako bi se promene uopšte desile, na primer, vezane za medije, kampanje koje su bile ili promene zakona, da nema organizacija.

R.: Ne volim da pripadam organizacijama samo zato što se bavi time, kao što je recimo Labris. Ja po osećaju biram. Nemam osećaj da bih mogla da ostvarim neki kontakt sa tim osobama... da budem deo te organizacije koja podržava žene koje vole žene. Više volim da sama nešto pročitam, proučavam u vezi sa tim. J. dobija poštu iz Labrisa i preko nje sam informisana o novim događanjima u svetu. Gledale smo i filmove sa gej i lezbejskom tematikom...

Obeležje

J.: U poslednje vreme postalo mi je interesantno kad ljudi koji su u braku nose burmu. To je obeležje koje je možda tradicionalno i možda nebitno za nekoga ko nije za tradicionalni način života, ali meni je to postalo značajno obeležje. Možda baš zato što je povezano sa vidljivošću jednog zajedništva između dve osobe. Tako da sad ubeđujem R. da počnemo da nosimo nešto što bi za nas predstavljalo burmu.
Razmišljale smo i o tome da treba da se pripremimo za mogućnost da se odselimo u neku drugu zemlju, ali bismo videle kakve su šanse da ostanemo ovde. Razmišljale smo na koji način može ovde da se živi sa detetom ili bi zbog toga trebalo da odemo u neku drugu zemlju. Treba o tome razmišljati možda u naredne dve godine. R. bi trebalo da nosi to dete a ima 38 godina...

R.: Nisam više sigurna u to. Više ne želim da se vezujem za svoje planove i razmišljanja od ranije. Hoću da proverim sve. Ništa se ne mora.
Ja kao neki naš najveći korak vidim da u budućnosti sa što više ljudi podelimo postojanje naše ljubavi.

mr R. – (1969.)
J. – (1976.), VSS
Beograd

Deca

Oko moje tridesete godine javila mi se jaka potreba da rodim dete. Ali, situacija je da nas dve ne znamo ništa ni o lezbejkama, a kamoli o tome da one imaju decu! Postojao je neki momak od ranije iz vremena pre nego što smo se nas dve fizički zbližile, ali je on tada bio zauzet, a meni je značio. I s njim sam pričala, a on je čekao da ja odlučim šta ću. I kao što se ona nije odlučila da ode u inostranstvo, tako ni ja nisam rešila da počnem vezu sa njim. Nekoliko godina sam patila jer je trebalo zaboraviti bebu. A sad, mnogo godina kasnije, mogu da kažem da volim što nemam decu. Upoznala sam sebe u raznim situacijama i pošto je dete neko koga voliš na poseban način, mislim da ne bih bila dobra majka. Ali ono što si odlučila da odbaciš, ostaje tajna.
Zbog mentaliteta ljudi i opšte situacije ne bih volela da imam dete koje živi ovde. Ne znam kako bih ga odgajila zdravo i srećno. Ne vidim uopšte da je to moguće. A ne bih volela da sam rodila dete koje neće biti srećno.

Boba

Knedla u grlu

Vremenom je želja postala samo izraženija

LittleRed: Upoznale smo se preko interneta, u kritičnoj fazi moje prethodne, strejt veze koja je trajala sedam godina. Godinu dana pre kraja te veze registrovala sam se na *My Spaceu*, i prvo kliknula nju, pošto sam prethodno vršila pretragu na osnovu ključnih reči. Ona je prepoznala moj nadimak s jednog LGBT foruma i tako smo počele komunikaciju.
Dopisivale smo se intenzivno oko mesec dana preko *My Spacea*, a onda smo razmenile mesindžere i tako provodile slobodno vreme zajedno. Posle nekih šest meseci smo se prvi put videle i nakon toga nastavile da se stalno viđamo u potaji, kao drugarice, dok nisam raskinula sa momkom. A dve-tri nedelje nakon raskida, u aprilu 2007. godine stupile smo u vezu.
I ranije sam primećivala sklonost ka ženama. Od kad sam postala seksualno aktivna privlačili su me i muškarci i žene. U toj vezi sa momkom mi je bilo prilično zadovoljavajuće, prvih četiri do pet godina, dok smo još pravili zajedničke planove za budućnost, ali kad je sve to počelo da tone u vodu... A u principu nije ni bilo neke emocionalne povratne informacije s njegove strane – bio je prilično hladan. I vremenom je samo ta želja postala izraženija. Ovo mi je prvo iskustvo sa ženom, iako su mi se i ranije sviđale.

N.: Ja nisam posećivala često lezbejski čet, jer sam nekoliko puta išla i zgranula se. Neke čudne žene su tu bile i bila sam u stvari skeptična prema poznanstvima preko interneta. A ovo je bilo preko *My Spacea*, videla sam da je iz Niša, delovala mi je pristrojno, nisu sve teme o kojima smo pričale seks... Zapravo, nisam ni krenula sa ciljem da mi budemo u vezi, tad. Ili mi se barem tako čini. I, u stvari, sve vreme sam sumnjala da će da bude nešto između nas, jer je teško da bi se neko odlučio da nakon sedam godina strejt veze, za koju su svi najverovatnije smatrali da treba da se završi brakom, napusti takvu vrstu sigurnosti da bi bio sa osobom koju jedva da poznaje. A i prelazak iz strejt života u lezbejski geto mislim da je prilično traumatičan. Meni tako deluje. Jer, moja prethodna partnerka i ja smo bile pet godina u vezi i živele smo u Nišu i apsolutno nikoga nismo mogle da pronađemo za druženje. A to je period od 2001. do 2006. godine i imale smo i kompjuter. Nismo uspele, iako smo želele da stupimo u kontakt sa zajednicom, tako da smo bile izolovane. Kad god bi trebalo neko da nam dođe u posetu bile smo u strahu da će ti ljudi da nas

zamaraju pitanjima: *Kad ćeš da se udaš* ili *Da li imaš dečka*? A ja nisam bila spremna da baš svima pričam o svojoj situaciji i da se autujem ljudima za koje i nisam bila sigurna da neće reći nekome ko bi mogao da nam naudi na neki način. Cela ta situacija je baš bila neprijatna i frustrirajuća, jer mi se čini da je nekim ljudima sa kojima smo bile u površnom kontaktu nešto i bilo sumnjivo.
Upravo zato mi je i bilo čudno. Nisam verovala da neko pod pritiskom porodice, prijatelja i okoline može da pređe skroz u lezbejsku egzistenciju nakon dugogodišnjeg socijalno prihvatljivog odnosa i svih beneficija koje on ima u ovom društvu.

LittleRed: Prelaz iz strejt veze u istopolnu izgleda velik, ali meni zaista nije bilo ni najmanje zastrašujuće. Bile su neke situacije koje dođu i prođu i sa kojima treba nekako da se izboriš, ali daleko od toga da je zastrašujuće iskustvo.

N.: Meni je bilo traumatično jer momak nije najbolje primio raskid. Osećala sam se kao uljez koji je upao u tu hetero-patrijarhalnu idilu i rasturio je. Nemam ništa protiv strejt veza, ali ljudi obično gledaju svoju sigurnost, šta gube a šta dobijaju, a i društvo uvek vrši pritisak da nakon raskida jedne veze treba što pre naći novog momka i udati se. I onda sam se odjednom našla u čudu: šta će sad da bude? Jer, tu je pritisak okoline, a i pritisak bivšeg momka. Moglo je da dođe i do ličnih nedoumica, ali ne u smislu da neće moći to da izdrži i ne zato što je slaba osoba, nego zato što nekada taj pritisak može itekako da utiče na ugao gledanja i da ga formira. A ja nikada nisam ni čula za takav slučaj - da neko ležerno i bez nekih većih nedoumica pređe iz jedne strejt veze u lezbejsku i da se ne preispituje! I ponekad, skoro pa da sam imala i grižu savesti i osećaj inferiornosti. Imala sam osećaj da ja sad tu nešto kvarim zbog nečega što je pitanje da li njoj može da pruži sreću. I pitala se da li je to možda prevelika žrtva za nju i da li će se možda pokajati.
Prvo, ja nisam mogla da verujem da će doći do raskida verovatno zato što sam i sama teško okončala prethodnu vezu koja nije vodila nikuda. U toj vakuumiranoj lezbejskoj vezi, imala sam osećaj sigurnosti i nisam mogla da kažem da tu nije nešto kako treba. I onda mi je bilo neverovatno da neko nakon toliko vremena provedenog u strejt vezi u Srbiji, osobito u Nišu koji je zapravo jako mali, donese takvu odluku bez odugovlačenja. Nije to bio osećaj neprijatnosti, već užasan strah koji se javio da ona možda ipak neće poslušati svoja osećanja, već da će ih potisnuti i ostati u strejt vodama.

LittleRed: Ja sam imala grižu savesti zato što sam ga ostavila, zato što se moj život nastavlja. Osećala sam se odgovornom za njegov budući život, na neki način, i ne znam iz kojih razloga... Tako da verujem da je takva moja reakcija imala dosta veliki uticaj na njena osećanja...

N.: A i kad se upoređuju strejt i lezbejske veze mi imamo jednu krajnje

nepravednu situaciju da heteroseksualni parovi mogu da se venčaju i time ostvare sva prava dok lezbejke i gejevi to ne *mogu*. Iritantno je i to što kad si u lezbejskoj vezi i kad to obelodaniš, niko ne želi da to uzme za ozbiljno nego se na to gleda samo kao na prolaznu fazu pre no što se neko vrati na „pravi" put nakon eksperimentisanja. Ja i dan-danas slušam od svoje majke, koja zna već osam godina da sam lezbejka: *Ti si sama i nesrećna...* I to je da čovek počupa kosu! Meni to kaže žena koja je u braku u kojem nije srećna. A nikad me ne pita kako sam i da li sam zadovoljna svojim životom i emotivnim statusom. I bez obzira na to što ja imam buntovan stav, opterećujuće mi je to. I podsvesno to deluje na mene, kao da nešto nije kompletno, jer mama misli da sam sama i ljudi je pitaju sa sažaljenjem kad ću da se udam!

Ja znam da sam lezbejka od malena. Nikad nisam mogla da se zaljubim u muškarca niti da imam neka dublja osećanja, mada su mi isključivo seksualno privlačni, ali ništa više od toga.

LittleRed: Sve vreme dok sam bila s njim u vezi imala sam prijateljicu, lezbejku, sa kojom sam se dopisivala. U principu kao da sam sve vreme želela to da probam... Znala sam da postoji jedan deo mene koje nikad nisam osetila i kojem nikad nisam dozvolila da dođe do izražaja. I pitanje je da nisam upoznala N. da li bih ga ikada istražila, jer mislim da je bilo presudno to što smo ostvarile bliskost na nekom drugom nivou. Mi smo toliko vremena provodile pričajući da je to bilo meni zapanjujuće. Jedva sam čekala svaki sledeći razgovor. Ali ne zato što je to nešto zabranjeno ili zato što je neki izazov, nego sam jednostavno osećala da sam se sa njom našla. Ti razgovori su imali neku dinamiku i stalno sam imala podsticaj i jedva čekala da se upoznamo.

Možda danas zvuči smešno, ali je moja prva reakcija kada sam saznala da živimo u istom gradu, bila strah. Zapravo sam se jako plašila mogućnosti prenošenja odnosa iz zaštićene sfere internet komunikacije u onu „realnu".

Za takvu vrstu raščišćavanja nisam spremna

LittleRed: Moj najbolji prijatelj je gej i iako se družimo poslednjih desetak godina, za svoje sklonosti rekla sam mu tek pre dve godine. I on je poprilično zatvoren po pitanju svoje seksualnosti, pa se „podrazumevalo" da ja znam da je gej, iako to nikada nije bilo jasno verbalizovano i iako je preda mnom izbegavao da priča o svojim iskustvima. On je bio prva osoba kojoj sam rekla da mi se pored mladića sviđaju i devojke, mada je i do tog *coming outa* došlo više zato što je situacija tako nalagala, nego zato što sam se ja osećala spremnom da mu kažem, iako sam to već duže vreme želela. Tada sam probila led.

Danas skori svi moji prijatelji znaju da smo nas dve u vezi, jedino bivšem nisam rekla jer nisam sigurna kako će odnos između nas da se nastavi i da li ima svrhe.

Mada, primetila sam da svojim prijateljima, koji inače poznaju N., nikad ne pričam o njoj kao što bih, recimo, pričala o tom bivšem momku. Nemam tu slobodu niti me oni pitaju. Ne znam, možda bi trebalo da počnem da pričam da bih sklonila tu barijeru, ali kad ne dobijem povratnu informaciju kakvu želim, jednostavno nemam potrebu da dalje govorim o tome. Čini mi se da neki od mojih prijatelja misle da je zapravo u pitanju faza kroz koju prolazim, ili nas jednostavno i ne doživljavaju kao par, jer se pred njima ne dodirujemo, ne ljubimo, nego se više ponašamo kao drugarice.

N.: Da, možda nas vide kao cimerke. Ja verujem da bi njima i bilo neprijatno kad bismo se eventualno držale za ruke ili dodirnule pred njima. A možda neki misle da si se razočarala u muški rod nakon prethodne veze!

LittleRed: Nedavno nam je u poseti bio jedan poznanik, naizgled fin mladić i na kablovskoj televiziji je u to vreme bila neka emisija koju vode petorica gejeva: *Šta, oni su svi pederi*?! pitao je. *Pa ja ovo više neću da gledam!*
Ja sam posle te večeri imala takvu grižu savesti što mu ništa nisam rekla na to, jer se obično ne ustručavam da oštro reagujem na homofobične izjave. A sa druge strane, osećala sam da bih mu možda, kada bih počela da pričam, rekla i više od onoga što bih želela da mu kažem. A činjenica je da ga ne poznajem dovoljno i ne znam kako bi odreagovao, a ne želim da dovodim našu bezbednost u pitanje. I danas mi je knedla u grlu.

N.: Kada bismo mu rekle da smo lezbejke onda bi on, naravno, imao vizuelizaciju lezbejskog seksa i onda bi jedva čekao da opet dođe i verovatno bi nas zamišljao u raznim pozama, i samo bi nas iz tog ugla sagledavao. Mislim da muškarci verovatno pod uticajem stereotipa iz porno filmova, lezbejski odnos vide isključivo u domenu sopstvenih fantazija i potpuno dezavuišu kompleksnost tog emotivnog odnosa... Mislim da društvo generalno ovde na lezbejke gleda drugačije. Strejt muškarci imaju takve fantazije i zato im lezbejski seks nije odbojan i lakše im je da ih prihvate

nego gejeve koji su u svakom smislu u opasnosti. Predrasude prema LGBT populaciji su toliko jake da ja uopšte ne vidim svrhu u pokušaju da se promeni njegov stav, jedino kao neki bunt: *lezbejka sam i šta ćeš sada da mi radiš? Da nećeš možda policiju da zoveš?!*

Uopšte me ne bi interesovalo šta ko misli sve dok sam ja zakonski na distanci. A i sumnjam da bi neko nasrnuo da me bije na ulici, osim na Gej paradi. Ne osećam se fizički nesigurnom. Drugačije je po pitanju zaposlenja – ovako nešto bi se vremenom pročulo, a poslodavci uvek mogu da nađu izgovor zašto me nisu primili. Što se socijalne sigurnosti tiče, ona ne postoji ni za heteroseksualne osobe, a o istopolno orijentisanim ljudima i da ne pričam. Mi smo trenutno obe bez posla. Da imamo više novca ne bi me interesovalo ni moja majka šta misli, ali sve dok finansijski delimično zavisim od nje i dok živim u njenom stanu ja ne mogu da se ponašam kao da sam zaista nezavisna. U krajnjoj liniji, ona i ne mora da me kinji i maltretira, dovoljno bi bilo da mi kaže da pošto joj se ne sviđa način mog života, da ja to sve praktikujem na nekom drugom mestu a ne u njenom stanu.

Moja majka je dominantna osoba, sklona je kontroli. Do moje dvadeset treće godine nije ništa znala o mojoj seksualnoj orijentaciji, ali je imala ogromnu kontrolu nad mojim životom. Još tokom srednje škole bila sam sa jednom devojkom, u vreme dok sam još živela sa njima, i oni su sumnjali. To nije bilo rečeno naglas, ali uvek je neki bes prema njoj bio prisutan. Čak je i otac sumnjao. Majka me je pitala tada da li mi se ta devojka sviđa, ali ja sam u to vreme negirala. Tako da su oni imali te ideje, ali što se to potiskuje i gura pod tepih, to je drugo.

Nekoliko godina kasnije, u jednom trenutku moja tadašnja partnerka se vratila kod roditelja u drugi grad, što je meni teško palo. Bila sam veoma tužna i očajna, a majka mi je bila u poseti, pa sam zatražila pomoć od nje. Mislila sam ako joj kažem, da bi mi bilo lakše.

I onda kad sam joj rekla, ona skoro pa da nije ni odreagovala. Međutim, sutradan se razjarila potpuno. Bila je katastrofa! Celo to leto mi je bilo pakleno jer me je toliko maltretirala da sam se ja budila noću sa bolovima u grudima...

Ja sam joj rekla i plakala, ali nju apsolutno nije interesovalo. Čini mi se da sam umrla u tom trenutku da bi njoj bio veći problem to što sam lezbejka. Pokušala je i finansijski da me ucenjuje, da me kontroliše gde sam bila... I to njeno nezadovoljstvo – jer ćerka joj je, za boga, lezbejka! Stalno joj je nešto falilo... te angina pektoris, te ona ne može mom ocu da kaže jer će on, navodno, da umre ako čuje, i ostali vidovi latentnog ucenjivanja. I ja sam duže vreme imala traume od toga, a onda su traume odjednom prestale potpuno.

Svađala sam se sa njom, i pre nego što sam sa trenutnom partnerkom stupila u vezu. I dalje ponekad uspeva da mi promeni raspoloženje kad me nazove, ali počela sam da joj se suprotstavljam. Jezivo mi je išla na nerve što se usuđuje da meni nešto loše kaže, a u stanu do njenog, komšija bije ženu,

bije majku, i ona hoće da zove policiju, ali eto... I sad, taj komšija ima veća prava od mene, iako bi on trebalo da robija do kraja života! I onda mi kaže kako je taj isti komšija pita kad ću ja da se udam! *A što mu ne kažeš, šta tebe briga, huliganu jedan? Zašto ti biješ ženu?* I što je najgore, kada joj to direktno tim rečima kažem, ona se složi sa mnom i onda zaključi kako, eto, društvo određuje sve i da ja moram da razmišljam i o tome, a ne da idem glavom kroz zid.
Ali sad me više i nije briga. Prethodna veza nije baš bila ni meni ni partnerki stimulativna, a ova veza jeste i nekako mislim da pozitivno utičemo jedna na drugu po tom pitanju. Majku sam prestala da vidim kao nekoga ko mi određuje život, ali moram još mnogo da se potrudim kako bi sve bilo još bolje. Ona zna da imam cimerku – nju – ali me nije posećivala i ne zna da smo nas dve u vezi, ali zna da imam devojku jer mi je nedavno opet rekla: *Eto, ti si sama i nesrećna!* Rekla sam joj: *To što ti želiš da veruješ u to, jer misliš da nisam u zadovoljavajućem obliku veze, izvoli.* I naravno, ona nije smatrala da treba da zađemo u to nego je prešla na drugu temu.
Verujem da zna, ali ne zna koja je osoba u pitanju, a za prethodnu partnerku je znala. I kad bi došla ovde, u stan, bila je jako neprijatna atmosfera. Sve tri bismo bile ukočene.

LittleRed: Ni majka ni sestra ne znaju da imam devojku. Ne znam ni da li ima smisla da im bilo šta kažem. Znam da ne bi odreagovale onako kako bih ja htela. Ne bih imala podršku. Nisu me podržavale ni u prethodnoj vezi, a tek ne bi u ovoj. Ali me ne opterećuju. Ne postavljaju mi, recimo, pitanja kad ću da se udam... Znaju da živim sa cimerkom, koju su upoznale u prolazu, a ovde još nisu bile. Sve mislim da će da provale da živimo zajedno, jer nismo podeljene kao što bi cimerke trebalo da budu. Nekad mislim da bi možda trebalo da razgovaram sa njima, ali ja sa njima nisam bliska. Prijateljima sam imala potrebu da kažem da bih mogla da održim komunikaciju, a u ovom slučaju intimnija komunikacija skoro da i ne postoji. Ne znam šta bi ta iskrenost značila i da li bi donela više dobra ili zla.

N.: Ja imam samo jednu drugaricu, bivšu cimerku koja zna da sam gej. A bivšim drugaricama i nekima koje sam stekla kasnije, nisam rekla, ne zato što sam se plašila, nego zato što znam da bi one pitale, kako i zašto, i to bi onda bio kao test koji bi pokazao da li bi se one posle toga družile sa mnom ili ne. A za takvu vrstu raščišćavanja nisam spremna.

Ljudi ne znaju da kada skinsi prestanu da biju pedere i lezbejke preći će na njih, čim im se ukaže prilika

LittleRed: Svi ljudi koje sam upoznala preko N. su me lepo primili, a i ona je neke upoznala preko mene. Nisam osećala nikakvu nelagodu, niti pritisak. I recimo, sa nekim od njih pre mogu da pričam o stvarima koje su mi suštinski bitne nego sa drugaricama koje znam ceo svoj život.

Dosta vremena provodim na forumu *Gayserbia*, čisto radi održavanja nekog kontakta sa „komunom". Nekako mi je lakše kada znam da u Srbiji ima još istopolnih parova... Nije to osećaj pripadnosti, samo odsustvo osećaja izolacije. Međutim, činjenica je da taj forum služi za dopisivanje određenog broja ljudi i nekome ko dođe prvi put to može da deluje užasno.
Moje iskustvo sa početka, kada sam još uvek pokušavala da neke stvari prvo sa sobom raščistim, je da su neki ljudi bili prilično napadni u smislu da su zahtevali da im odmah kažeš ime i neke lične podatke... Što je lično meni, za prvi kontakt, u ovom krajnje homofobičnom društvu, bilo zastrašujuće. Nismo svi isti i nekome je potrebno više a nekome manje vremena. N. je imala strpljenja i dala mi onoliko vremena koliko mi je bilo potrebno. Sada sam savladala neke barijere i sve to oko upoznavanja ide mnogo lakše.

N.: Taj forum je prosto okupiran ljudima koji tamo vode neke svoje privatne razgovore. A smatram da bi trebalo prevashodno da služi da se neko nov ne oseti suvišnim. Da nema osećaj da je upao u sobu prepunu ljudi u kojoj svi komuniciraju i ne zna šta da kaže, jer ga niko ne konstatuje. A trebalo bi malo više da se povede računa o tome, jer ne dolaze tu samo osobe sa strane nego verujem da ima ljudi i iz Beograda koji imaju veliki problem sa sobom – da budu načisto sa sobom, a ne da dođu tamo i budu dočekani na nož od pojedinih ljudi. To je posebna vrsta getoizacije. To je frustrirajuće.
Bitan je pristup osobama koje bi napravile *coming out* i koje su već u ovom represivnom društvu, a represivno je ne samo za gej osobe već i za strejt koje nisu istog mišljenja kao ova bolesna vlast. To ne bi trebalo da se radi na taj način, spartanski da ga bacimo u vodu i da tražimo podatke, nego bi trebalo da bude modifikovanije, da bude malo blaži pristup, da se krene od toga da neki ljudi i za sitnije stvari nisu odmah načisto šta su i kako su. Mislim da bi se time trebalo pozabaviti, a ne odmah početi sa pitanjima da li jesi ili nisi lezbejka. Takođe, i negiranje biseksualne populacije je veliki problem. Smatra se da su biseksualne osobe neopredeljene osobe, jer navodno ih je strah da verbalizuju: *ja sam lezbejka, nisam biseksualna*. Na seksualnom planu, mislim da je većina ljudi biseksualna. I čini mi se da takvi razgovori više ne bi trebalo ni da se vode.
Zatim *Lambda*. Sa njima sam isto pokušavala da stupim u kontakt kad više nisam znala gde bih upoznala ljude, međutim, nisam nikoga mogla da dobijem telefonom, a onda sam čula da to nije bio dobar trenutak. Inače u toj organizaciji su večito neki raskoli. Sticajem okolnosti, slučajno, preko već pomenutog lezbejskog četa, upoznala sam jednu devojku i onda preko nje upoznala i neke druge. Ja nisam htela aktivizmom da se bavim ali sam preko organizacije htela da stupim u kontakt sa zajednicom, ali ne radi veze. Verujem da ima puno devojaka koje nigde nisu u tim strukturama, povezane sa zajednicom, a neke i znamo, i trebalo bi da postoji nešto što nije organizacija u kojoj treba da se aktiviraš, već neki

klub, mesto gde bi ljudi mogli da se druže, gde možeš da upoznaš nekog sličnog. Ali čisto da ljudi znaju da to postoji i da mogu eventualno da se obrate za neku pomoć. A toga u Nišu nema i to je ogroman problem lezbejki i gej populacije.
Ja još posećujem taj isti forum jer za nas koje nismo aktivistkinje to je način da još nekoga upoznamo za druženje, za komunikaciju. Ali nije mi neophodan, jer imam krug prijatelja, ali se sećam kako sam se osećala na početku – bila sam u potpunoj traumi.

LittleRed: U Nišu ne postoji nijedno mesto gde čovek može slobodno da ode i da se oseća prihvaćeno, da ne zazire od toga da li će neko čudno da ga gleda ili ne, da eventualno upozna ljude koji misle slično. Ne postoji čak ni lokal koji bi bio gej frendli. Sva naša komunikacija odvija se samo na neku našu inicijativu, viđanje po kućama... što izgleda kao da se okupljamo u vreme okupacije. Možda bi organizacije koje su kao „aktivne" u ovom području u Nišu morale da se malo više angažuju i pruže pravu podršku mladima, neke radionice, savetovalište... žurke, na kraju krajeva.

N.: Mislim da je strašno to što smo se nas dve upoznale preko foruma, a živele smo na 15 minuta jedna od druge. I ne samo sa njom nego i sa nekim prijateljima. Ne postoji nikakav centar gde bi se ljudi širih shvatanja mogli družiti, razmenjivati iskustva, imati mogućnost da dođu do prevedenih knjiga, filmova i ostalih kulturnih sadržaja iz oblasti LGBTIQ kulture.

LittleRed: Poslednja žurka koja je bila u Nišu, a meni prva tog tipa, završila je popisivanjem od strane policije. To nije nimalo prijatan osećaj, ali dobro, ja imam trideset godina, već sam poznavala neke ljude, imam partnerku... i to me nije uplašilo. Ali znam mnoge ljude koji nisu došli na tu žurku baš zato što se već pričalo da je ta žurka nebezbedna. Bilo je priča da će da dođu skinsi, pa je u poslednjem trenutku promenjena lokacija. Potpuni promašaj organizatora, koji je valjda trebalo da se pobrine za sigurnost i privatnost. A situacija krajnje tragična za grad ove veličine.

N.: Ovo jeste drugi grad po veličini, u Srbiji, ali prvi po siromaštvu i ja tu vidim problem. U Beogradu takođe nema posla, mada je ipak situacija malo bolja nego ovde, ali ljudi su obuzeti svojim životima, jure i zarađuju, a ovde je kao palanka. Ovde je sve mrtvo. Ljudi po ceo dan sede u baštama kafića, niko ništa ne radi jer nema posla. I normalno, kad nemaš svoj život onda gledaš ko je peder, ko je lezbejka, ko se sa kim švaleriše, i tako dalje. I svoj bes zbog nezadovoljstva aktuelnom situacijom, umesto da izraze tako što će da odu pred Vladu, oni će pre da jure pedere jer su, *zbog niskog nataliteta pederi i lezbejke krivi.* Zato mislim da ovde i nije bezbedno mesto za otvaranje nekog LGBT kluba – ne znam ko bi se usudio. Mada, mi smo ovde organizovale neke žurke, ali nikad nismo zvale policiju da ih obezbeđuje nego privatno obezbeđenje, jer u policiju nismo imale poverenja. I drugo je kad ti imaš gej ili gej

frendli kafić, a drugo kad iznajmljuješ prostor samo za jednu žurku.

LittleRed: Ovde ne postoji ni organizacija kao što je recimo *Labris* ili u Novom Sadu *NLO*, organizacija kojoj možeš da se javiš i da na taj način ostvariš kontakt sa zajednicom, a *Lambda* ne znam ni da li postoji više...

N.: U *Lambdi* su uvek bili neki raskoli i mislim da tu treba da rade osobe koje imaju neko zvanje, recimo psihološkinje i aktivistkinje koje su prošle neku obuku. I mislim da na čelu ne bi trebalo da bude osoba koja je previše mlada, neiskusna... jer svojim neiskustvom može i sebi i samoj organizaciji da nanese štetu... Mislim da bi ovde trebalo da postoji nešto kao što je *Labris* ili makar ogranak *Labrisa* i da postoji struktura. Jer ovde, kako su se menjali ljudi, tako su se menjale i politike i stalno se išlo iz početka. I mislim da bi trebalo da slušaju sugestije zajednice. Ali *Lambda* nema ni prostorije više...

LittleRed: Na stranu to što bi i grad trebalo da podrži rad takve organizacije.

N.: Ovde ljudi nisu uopšte svesni svojih osnovnih ljudskih prava. Ljudska prava su *ono što nam nameće EU kako bi nas lakše pokorila i uništila našu nacionalnu autentičnost*. Nisu svesni kad su lično oni ugroženi, a kako će tek da stanu na stranu gejeva i lezbejki ili Roma? Ljudi ne znaju da kada skinsi prestanu da biju pedere i lezbejke da će da pređu na njih, jer njima je cilj samo da nešto unište, nebitno je šta. Teško je da LGBT organizacije opstanu u ovom društvu, ali potrebno je da postoje i da pomažu ljudima.

LittleRed: Strašno je što poslednje istraživanje o homofobiji* pokazuje koliko ljudi misli da mi nismo jednaki njima, da nam prava zapravo i nisu ugrožena... Jedino bi možda u tom području mogao da se napravi neki pomak, da „većina“ eventualno počne da nas sagledava kao grupaciju kojoj su ugrožena osnovna ljudska prava, koja ne samo da ne može da sklapa brak i usvaja decu, nego konstantno trpi nasilje zbog onog što jeste. Mislim da se zapravo ništa skoro neće suštinski promeniti.

N.: Ali ono što istraživanje, takođe, pokazuje jeste da su ljudi tolerantniji, protiv nasilja su, kad su ekonomski stabilniji. I zato mislim da taj ekonomski momenat uvek treba pratiti. I ne treba praviti nerealna očekivanja, kao sad ćemo mi lezbejska prava a Srbi gladuju i pri tom pristaju na to da gladuju! I kako ja da očekujem da neko ko faktički pristane na to da ima platu dve marke, ima svest o osnovnim ljudskim pravima, i da vidi mene kao drugačiju kad ne vidi ni sebe?
Jedini način je da krenemo ka Evropi, pa da se kaže da moramo da standardizujemo to i to jer to nam je preduslov za ulazak u Evropsku uniju.

* Misli se na istraživanje, Predrasude na videlo – homofobija u Srbiji, koje su sproveli Gej strejt alijanse i Centar za slobodne izbore i demokratiju. Više na: www.gsa.org.yu.

I promena će biti kada jednog dana na nekoj listi političke partije na prvom mestu budu ljudska prava koja uključuju i LGBT prava, i da to bude nešto zahvaljujući čemu oni pridobijaju glasove. A LDP, koji ima načelo jednakosti, čini mi se da u ovom trenutku time radi protiv sebe.

Naučna fantastika

LittleRed: Već to što kad izađemo na ulicu ne možemo da se držimo za ruke u trenutku kad bi htele ili da se poljubimo, sputavajuće je. Osećaš da si uskraćena za nešto, da na prirodan način ispoljiš neko osećanje... A to je tek neki prvi nivo.
Venčanja su za nas ovde naučna fantastika, a sve to ima svoju praktičnu funkciju, recimo, za nasledstvo, u slučaju da se neka od nas razboli pa hoćemo da ona druga brine o njoj... Nije još bilo nekih konkretnih situacija, na sreću, ali sve su to stvari koje se moraju uzeti u obzir i koje se planiraju. A tek to što se tiče dece! Nemogućnost da usvojiš dete, ne samo kad si u lezbejskoj vezi, nego ni kao samica, samo je jedan u nizu problema.

N.: Nemogućnost spajanja dobara kako bismo eventualno poboljšale trenutnu situaciju. Jer ovo je stan moje majke, a partnerka izdaje svoj stan, i sve je tako nešto bezveze, umesto da možemo da raspolažemo imovinom koju imamo. Takvo ponašanje je potpuno rasipanje energije i finansija. A to je više nego frustrirajuće.

Ja ne želim da se odreknem roditeljstva

LittlRed: Mi pričamo o deci i imamo planove, ali ne u Srbiji. Ne želim da dete od rođenja bacam u vatru tako što će u školi, u homofobičnoj Srbiji, pričati da živi sa dve mame. A ne želim da ga lažem ili da ga učim da laže i da na taj način same sebe negiramo.
Ovde jednostavno nije vreme za to, jer ljudi još uvek nisu u stanju da prihvate gej parove, a pogotovo one koji zajedno odgajaju decu, a ja nešto ne umirem od želje da budem „pionirka". Meni se ovde, inače, više ne živi, i to ne bi bilo bitno drugačije i da nisam u homoseksualnoj vezi. Ta činjenica odlazak samo čini urgentnijim.
Imamo želju za detetom, ali ne znamo još tačno kako ćemo to da realizujemo. Ja ne želim da se odreknem roditeljstva. Hoću da imam dete i nije mi neophodno da ga rodim.

N.: Nije bitno da li bi neka od nas rodila dete ili bismo ga usvojile. Ali ovde ja nisam još ni emotivno ni mentalno spremna da budem majka. I to nije zato što ja to ne želim, već imam frustraciju da ne bih mogla detetu da pružim dovoljno u finansijskom smislu.
Oduvek sam sebe zamišljala da sa 40-45 godina imam pored sebe malu osobu o kojoj brinem. I zato se slažem da treba otići, što dalje. Ovde ionako ima suviše nasilja u školama, a posebno bi našem detetu u takvoj sredini bilo kao da ga bacamo u kavez sa tigrovima. Deca, naravno, nisu

kriva. Krivi su roditelji koji ne daju temelj deci za toleranciju. Kad detetu objasniš da je nešto normalno ono će to tako i da prihvati. Nije deci pre rođenja ugrađeno da su pederi i lezbejke nastrani!

Planiramo da odemo

LittleRed: Planiramo da odemo severnije kad ona diplomira. Da pokušamo da nađemo neki posao, jer u Nišu je to skoro nemoguće, a Vojvodina deluje pitomije. Pristojnija je za život. Ovde se plašim i da bi glasine, da smo nas dve zajedno, mogle do moje majke ili sestre da dođu. S te strane u drugom gradu bih bila mnogo mirnija.
Ovde svako svakog zna. U bivšem komšiluku, u tom mom stanu dok sam živela sama, stvaralo mi je pritisak to što su oni, pa skoro kontrolisali to ko je kod mene. I počele su glasine. Prolazila sam jedan dan pored komšije koji je sedeo sam na klupi i rekao glasno: *Lezbejka*. To mi je bilo zastrašujuće, ali ne zato što me je brinulo šta komšije misle, nego zato što sam strahovala da bi informacija mogla lako da stigne i do moje majke. Čitava ta atmosfera mi je bila stresna – prisluškivanje, gledanje kroz špijunku... Mnogo sam mirnija od kada živimo zajedno.

N.: Mene je već cela ova društveno-politička situacija koja nikako da se poboljša počela mnogo da guši. Najverovatnije zbog nemogućnosti da se nađe posao. To užasno odsustvo bilo kakve perspektive, jer ovde ljudi moraju da pristaju na bilo šta samo da bi opstali, deluje kao začarani krug iz koga nema izlaza.

LittleRed, (1978.), VSS
N., (1976.), studentkinja Niš

Deca

U ovoj sredini nas dve svakako štrčimo po mnogo čemu, ali kad čovek snizi stepen straha i dostigne opuštenost, drugačije zrači. Onda ga i drugi doživljavaju opuštenije. Radile smo razne provokativne stvari, ali nas zato i cene. To što neko nešto priča ne utiče na naš život. Podrazumeva se da će ljudi nešto pričati. Nama je to uvek dobitak! Po raznim pitanjima mi smo bile „lude žene“, ali nikada nismo čule da se pričalo o našem lezbejstvu. Jedini slučaj je bio na nekom koncertu kad mi je jedan poznanik, jako pijan rekao: Ti si lezbejka! - Pa šta je loše u tome?! I onda nije znao šta da kaže. Stalno mi se javlja, a ja neću ni da ga pogledam. Već godinama pokušava da mi izmami pozdrav na ulici – na tome se završilo. Oseća se kriv.

Mene baš briga što će neko da kaže ona je lezbejka. Jesam, pa šta?! Šta je loše u tome? To je moj stav.

Kada smo bile mlade, nije se toliko pričalo o ljudskim pravima, ali ni ljudi nisu bili tako konzervativni. Bilo je valjda tog duha hipi vremena: ljudi su različiti, zabavljaju se na različite načine, žive različite stilove života. A sad je omladina konzervativna. Očekuješ da mladi budu slobodni, da nisu toliko zatucani, a obrnuto je. Sad smo mi koji imamo pedeset godina liberalni, a oni koji imaju 15,16 ili 20 godina su konzervativni!

Krajem sedamdesetih početkom osamdesetih nismo razmišljale o odlasku iz zemlje. Nismo mi tada bile pune para, ali mogućnosti su bile razne, a mi smo uvek bile za alternativne varijante i mogle smo za male pare dobro da se provedemo. Tada nismo znale ni za radionice, ni za ljudska prava, nije bilo filmova kao sada, ni serija o raznim temama, o gejevima, lezbejkama... ali iz naše perspektive stvari su dobro funkcionisale. Nisam čak poznavala nijednu lezbejku, ali bilo mi je dobro u tim okolnostima u kojima sam živela. Meni subjektivno je bilo dobro, a to je najvažnije, valjda.

Nina

Naša priča

Pa, gej sam!

Sandra: Drugarice su me pozvale u Labris da jednoj devojci pogledam natalnu kartu. Kada sam otišla, ispostavilo se da je ta devojka Jasmina. U prvom trenutku mi nije palo na pamet da bi se moglo desiti nešto emotivno, ali se ipak odmah razvila neka vrsta bliskosti i neka pozitivna energija između nas.

Jasmina: Ja sam to veče radila u Labrisu i očekivala da dođe neka devojka sa kojom se moja drugarica dogovorila da mi tumači natalnu kartu. Ta devojka, koju do tada nisam poznavala, bila je Sandra. Nekako mi se odmah dopala. Kasnije smo otišle sve zajedno u klub *Akademija 28*. Sele smo jedna pored druge i ja sam joj postavila gomilu pitanja: *da li je strejt*. Na šta je ona odgovorila da nije! U neverici, za svaki slučaj, opet sam pitala da li je gej. Na šta je ona sa osmehom odgovorila da jeste! Ipak, još jednom sam pitala da li ima dečka... na šta je ona rekla: *Pa, gej sam !!!*

Sandra: Pitala me je da li imam devojku i na kraju da li sam zaljubljena!? U nekoliko minuta mi je postavila sva direktna pitanja! I u suštini mene je ta direktnost i oduševila. Dopala mi se jer je delovala tako sigurna u sebe.

Iz kluba smo se vraćale zajedno taksijem, krenula je da me isprati i tada sam je poljubila.
Posle toga smo se videle nekoliko puta i bilo je divno! Čarobno! A onda se odjednom Jasmina povukla i nije je bilo dva meseca. Ja nisam razumela šta se dogodilo – da nije nezainteresovana ili je nešto drugo u pitanju. Kasnije smo došle do toga da se uplašila te bliskosti i pitala se šta da radi. Ali bez obzira na tu krizu na samom početku, uspele smo da održimo kontakt i sledeći put kad smo se videle...

Jasmina: ... Otputovale smo na Divčibare! I onda je tu krenulo opet ludilo...

Sandra: Da, išle smo na Divčibare. Labris je organizovao izlet.

Jasmina: Eto, Labris je zaslužan što je naša veza nastala i opstala! Mada je more u stvari bilo prekretnica. Posle toga se više nismo ni razdvajale!

Sandra: Za tih deset dana uspele smo jedna drugu da upoznamo i razgovaramo između ostalog i o tome zbog čega se nismo viđale ta dva meseca. Šta je bilo to što nas je razdvajalo i šta je to što nas snažno povezuje.

Jasmina: Pre nje dugo sam bila zaljubljena u jednu devojku, ali je ta devojka

bila strejt. Posle toga su mi sve veze bile kratke. Nisam ni mislila da ću ikada imati dugu vezu. U stvari, nisam ni mislila da ću naći neku devojku koja će mi toliko odgovarati.

Sandra: Posle tog putovanja se skoro nismo razdvajale i ubrzo smo počele da živimo zajedno, u julu 2005. godine. Jasmini je u tom periodu umro deda. Ostala je sama u stanu i bilo je potpuno spontano i logično da započnemo zajednički život. Mislim da nam je prvi period zajedničkog života bio najteži. Jasmina i ja se mnogo razlikujemo. Imamo drugačija interesovanja, način života nam je bio drugačiji, ali mislim da smo dosta dobro uticale jedna na drugu. Ona je bila prilično posvećena poslu, a sada joj je život postao aktivniji. Ja sam se malo usredsredila i na neke praktične stvari, jer sam uglavnom pre toga idealizovano posmatrala svet. Mislim da se napravila dobra ravnoteža.

Oduvek sam znala šta sam

Sandra: Do svoje 16-17. godine nisam se pitala kakva je moja seksualnost. Uvek sam razmišljala samo o tome u koga sam zaljubljena – kuda je usmerena moja ljubav... Sa devojkom, koja je i bila moja prva veza, otkrila sam da mogu da volim i devojke. I nisam se zapitala da li je to pogrešno zato što je drugačije i ređe. Čak dugo nisam imala potrebu ni da se odredim u svojoj seksualnosti. To je došlo spontano i bilo je praćeno olakšanjem i rasterećenjem. Ja sam kroz to iskustvo prolazila zajedno sa najboljim prijateljem. U sličnom periodu su nam se slične stvari dešavale i verovatno sam zbog toga i doživela to mnogo lakše nego da sam morala da prolazim kroz taj period sama. Imam osećaj da mi je sazrevanje obogaćeno i dosta olakšano upravo tim prijateljstvom i razumevanjem.

Najznačajniji *coming out* mi je bio *coming out* sestri. Čekala sam da bude spremna. Bila je znatiželjna i verovatno je želela i ranije da sazna, ali ja nisam želela da utičem na njen razvoj. Ona je, kao pravi tinejdžer – šest godina je mlađa od mene – u jednom trenutku bila u poziciji imitiranja, a u sledećem u buntu u odnosu na mene. Čekala sam da se stabilizuje oko toga ko je ona, šta želi... Kada sam osetila da je emotivno i seksualno sazrela, poverila sam joj se. I drago mi je što je vrlo brzo na zreo način to prihvatila. I sada mi je velika podrška. Mnogo mi znači što ona zna i što sa njom mogu otvoreno da razgovaram o svom ljubavnom životu.

Teskoba

Više puta sam se zapitala šta bi se dogodilo da i moja sestra voli devojke, da je lezbejka. Jedina stvar oko koje sam se brinula je da li bi joj život zbog toga bio teži. I onda sam shvatila kako se osećaju oni koji me vole – koji su otvoreni i inteligentni – šta je to što može da ih brine. Upravo to: kakva je to teskoba u spoljašnjem svetu koja mora da se trpi.

Sandra

Sledeći veliki *coming out* koji želim i koji postavljam sebi kao cilj je *coming out* mami. Bez obzira na to što sam svesna da ona zna, meni je potreban razgovor o tome. Još uvek čekam da ona sama pokrene tu priču. Otvorena je osoba i o svim drugim stvarima nas dve uvek iskreno razgovaramo. Mislim da je ovo jedina tema o kojoj ćutimo. I zato mi se čini da nije spremna... Nekoliko puta pitala je moju sestru šta ona misli da li sam bila sa tom devojkom u vezi. To je bilo neposredno pošto sam se autovala sestri i ona je imala potrebu da me na neki način zaštiti, pa joj je rekla: *Ne, ne znam! To je njena stvar!*
Mada, bilo je mnogo insinuacija i posrednih razgovora u kojima je ona izrazila brigu zbog mojih izbora: da li mi oni mogu doneti sreću, da li me mogu ispuniti. Na šta sam joj ja odgovarala da ne brine za mene, da upravo sve izbore koje pravim, pravim da bih bila srećna. I znam da joj je to donelo olakšanje. Tako je bilo ranije, pre moje i Jasminine veze. Sada osećam kako ona prihvata moj život. Prihvata Jasminu... Ali nedostaju pravi, otvoreni razgovori, a ne prećutna odobravanja. Verujem i želim da se ti razgovori uskoro dese i to će mnogo značiti našem odnosu.

Jasmina: Normalno je da neko s kim deliš životni prostor treba da te poznaje, a ja sam živela sa dedom deset godina. Od roditelja sam bila udaljena i nismo se tako često viđali, tako da sam imala veću potrebu da kažem dedi. On je u početku to shvatao kao šalu: *Ma, proći će te to!*... A onda je počeo da mi nabraja za koga je sve čuo da je gej, pa mu je bilo interesantno i našalio se kako će ići i na gej svadbu.
I onda su protekle godine do sledećeg takvog razgovora sa dedom. Bilo je to kada sam upoznala Sandru. Rekla sam mu da je ozbiljno, da nije faza, ni šala i on je to prihvatio dobro. Potpuno je učestvovao u mom životu i mnogo mi je pomogao da odrastem i da psihički i emocionalno ojačam. Naš odnos je bio specifičan. Mnogo sam bila bliža sa njim nego sa roditeljima. On me je mnogo bolje poznavao.

Sandra: Bio je realan. Gledao je kako da zaštiti Jasminu, pa kako da zaštiti nas. Imao je ogromnu ljubav za Jasminu. U stvari, ta ljubav je bila uzajamna. Bez obzira što je bio tradicionalnih shvatanja, uspeo je da prihvati, da razume njen život na pravi način.

Jasmina: Drugo značajno autovanje je bilo bratu. On nas je zatekao u zagrljaju ili je bio poljubac... Razgovarali smo vrlo otvoreno i dugo. I on je u početku mislio da je u pitanju prolazna faza, ali shvatio je da nije i sada se ponaša zaštitnički. Potpuno nas je prihvatio.
Za roditelje mislim da znaju ili barem sumnjaju. Prestale su te priče oko toga kada ću da se udam. Sad ih jedino brine dete. A Sandra ima status moje zaštitnice. Ona je tu, i ako ode negde na dan-dva, pitaju gde je i zašto je otišla. U stvari, jedina pitanja su bila: *Šta ako se Sandra uda? Šta ćeš ti?* Ipak, šest godina je mlađa i mama je brinula šta ako se ona zaljubi, uda i ode, a ja ostanem sama! Mama sigurno zna. Još kad sam imala 14-15 godina, na

moju prvu tetovažu je odreagovala: *Šta, ti si kao neka lezbejka?...*
Ja nisam nikad imala problem sa svojim identitetom. Oduvek sam znala šta sam i sada kad čitam stare dnevnike shvatam da nikada nisam imala problem. To je meni bilo oduvek uzbudljivo.
Danas svi moji bliski prijatelji znaju. Svi su to dobro prihvatili, niko me nije, recimo, odbacio zbog toga ili prestao da se druži sa mnom.

Zajednica

Sandra: Shvatile smo ko su nam pravi prijatelji baš po tome kome želimo, možemo da kažemo da smo u vezi. S kim se osećamo toliko intimno i otvoreno da o svemu razgovaramo... A što se tiče šireg društva, to je već složenije. Potrebno je mnogo promena u društvu. Ljudi, pre svega, treba da se promene. Zato je meni priča o autovanju bliskim ljudima značajna, jer svako u svojoj okolini ima ljude koji su drugačije orijentacije i upravo je to pravi način menjanja svesti. To je suština za pravo, istinsko prihvatanje, jer uzalud zakoni ako ljudi ne osećaju, ne razumeju na pravi način sve to. Besmisleno je.

Neki naš utisak je da je mnogo negativnih efekata usledilo nakon Parade. Strah se u suštini samo povećao. Time smo rekli: *Postojimo, ima nas!* I možda smo se u tom trenutku osećali snažnije, ali oni su nam odgovorili: *Postojite, ali ne želimo da vas vidimo!* Mislim da se Prajd desio na neadekvatan način, da se nije procenila situacija, da se nije ispitao politički momenat, da nisu prethodile pripreme.
Moj prvi odlazak u neku organizaciju je i bio tada kad smo se nas dve upoznale i za mene je bilo značajno da postoji organizacija koja se zalaže za moja prava, da postoji zajednica, da postoje neke aktivnosti, prostor gde mogu da se osećam sigurnom, gde se osećam prihvaćenom. Za mene su te aktivnosti koje Labris organizuje izuzetno značajne i smatram da ih je potrebno još. Često posećujem sajt, na forumu sam, seminari me veoma interesuju i nadam se da će biti još zanimljivih i novih tema kojima će se seminari baviti.
Ono što nedostaje je neki klub, neki zanimljiv prostor gde bismo izlazile.

Jasmina: Kad pogledam unazad mislim da je mnogo više bilo i klubova i kafića pre deset godina – kada je bilo apsolutno ludilo u zemlji. I Labris je drugačije bio organizovan. Imale smo i veče zdrave hrane, sportski dan, veče za druženje... i druženja tog tipa su

Nisam sebe osuđivala

Vaspitavana sam tako da sve stvari prihvatam kao normalne. Da se zaista zamislim nad njima i da sve pokušam da razumem, a najviše sebe. I zbog takvog vaspitanja mi je jak ego od malena. Moja mama nikada nije osuđivala druge ljude, ni otac isto, i tako sam naučila da posmatram i ja. Nisam sebe osuđivala. Nisam osećala ni da bih bila osuđena od strane njih. Verovatno je i to izuzetno značajno. Nisam osećala tu vrstu straha.

Sandra

mnogo pomagala i osnaživala žene. Danas je toga mnogo manje. Čak sam se i mnogo sigurnije osećala pre deset godina nego danas. Ja tada nisam imala nikakav problem zato što sam gej. Išli smo normalno u *Promociju*[*], sastajali smo se kod Terazijske česme i niko nas nikad nije ni pogledao. Ili sam možda drugačije razmišljala tada ...

Sandra: I sada i pre deset godina smo bile nevidljive. Mi smo marginalizovane. Tada se niko nije eksponirao javno, ili je to bar bilo retko. Tako da je i agresija prema našoj zajednici samo prividno bila manja.

Senzibilizacija na suptilan način

Sandra: Ako se demokratija ne zaustavi, u naredne možda dve godine moći će da se eleminišu negativni uticaji Parade. Za to vreme, a mislim da to već rade, organizacije mogu da vrše uticaj na promene zakona i na sve one stvari koje nisu toliko meni vidljive, a dešavaju se. I da se pripremi situacija za neko ozbiljnije menjanje svesti, senzibilizacije na suptilan, a ne direktan način. I desiće se pozitivan preokret. Najbanalniji primer je američka lezbejska TV serija koja se trenutno prikazuje. To je značajna stvar i na taj način se pomaže ljudima da i na drugačiji način posmatraju našu zajednicu.

Jasmina: Ja sam ranije imala mnogo više poleta i elana, ali više u ovoj državi zbog političke situacije nisam optimistična. Plašim se za budućnost cele zemlje i mislim da će ponovo egzistencijalni problemi postati glavna preokupacija i da se našom zajednicom opet niko neće baviti.

Želim to pravo!

Sandra: Kada bi bila dozvoljena venčanja, ne znam da li bih imala potrebu za tim, ali opet zašto da ne? Želim to pravo! Bez obzira da li ću ga iskoristiti.
Jasmina: I mi posvećujemo ceo život jednoj osobi. Mi smo u monogamnoj vezi. Šta će biti kad ostarim, ne daj bože, razbolim se? Sandra neće imati nikakva prava, a ceo život je provela sa mnom. To je samo jedan primer. Može da dođe bilo ko i da joj kaže: *Ko si ti?*

* Promocija: jedan od LGBT noćnih klubova s kraja devedesetih godina prošlog veka.

Sandra: Zakoni su iz hiljadu razloga potrebni. Nikad se nad nekim stvarima nisam zamislila, jer nisam bila u toj situaciji. Recimo, da Jasmina ima dete, da li bih mogla da ga usvojim? A to su tako značajne stvari. Bitno je da se zalažemo za prava bez obzira da li smo do sada osetile da smo uskraćene za neka od njih i da li ćemo neka koristiti u budućnosti.

Istinska želja

Sandra: Još uvek smo na nivou razmišljanja o roditeljstvu. Raspitujemo se, razgovaramo o veštačkoj oplodnji.

Jasmina: Vodimo često razgovore o tome, ne znamo još koja će da rodi, ali sve govori da će Sandra biti ta. Pre ove veze ja nisam ni razmišljala o tome, nije me apsolutno zanimalo.

Sandra: Oduvek sam želela da imam dete i to ne da bih ispunila očekivanja roditelja. Za mene je to jedna od faza u razvoju, sazrevanju. Mislim da je roditeljstvo nešto ozbiljno i zanimljivo i nešto što bih želela da iskusim. Jasmina nije htela ni da imamo mačku, ali kao što vidimo, evo mace!
Potpuno razumem ljude koji ne žele da imaju decu, koji ne osećaju potrebu. Mislim da je to nešto lično i da decu i treba da imaju oni koji to istinski žele.
Postoji više mogućnost, ali za sada je najrealnije da će donator biti naš prijatelj.
On je gej, i nas dvoje se poznajemo celog života. On nije razmišljao o roditeljstvu, slično kao i Jasmina, tako da ćemo još razgovarati o tome i videti da li smo svi spremni i šta su nam očekivanja.

Jasmina: Razmišljam ja o tome. Volim decu. Ali za dete treba imati posebne uslove. Ne želim da to dete kasnije ima neprijatnosti u školi. Želim da ima normalan i zdrav život.

Sandra: Ja mislim da mnoga deca i inače imaju mnogo problema. Deca će iz hiljadu razloga imati neprijatnosti u školi i mislim da to apsolutno nije razlog zbog kog treba odustati od roditeljstva. Ako želiš da budeš roditelj, onda treba da se zrelo postaviš prema tome. A to, da li će dete prolaziti kroz krize zbog seksualne orijentacije roditelja mnogo zavisi i od nas – koliko ćemo mi biti zrele i kako ćemo se postaviti kada se ti problemi pojave.

Planovi za budućnost

Sandra: U naredne dve godine glavni cilj je da završim fakultet, da stabilizujemo materijalno stanje i onda ćemo verovatno ozbiljnije da razmišljamo o roditeljstvu. Za sada uglavnom planiramo putovanja: Španija, Italija, Francuska... To su destinacije o kojima maštamo.

Jasmina: Da, definitivno su putovanja ta koja želimo da ostvarimo u bliskoj budućnosti. Na njima uvek obnovimo i osvežimo naš odnos!

Jasmina (1974.), VSS
Sandra (1980.), studentkinja

Same smo gradile taj put

Kad sam čula da će u naš grad doći žena koja se identifikuje kao lezbejka, bilo mi je jako važno da je upoznam, da pričam sa njom. Kasnije sam upoznala i druge, puno njih. Vrlo brzo sam ušla u celu tu priču, u aktivizam, i bila na konferenciji seksualnih manjina *. Sve to mi je bilo jako važno u jednom periodu i očekivala sam, pa ne znam ni ja šta, puno od toga. Ubrzo sam shvatila da sve te lezbejke baš nemaju puno veze sa mnom. Na neki način mi se družimo, to su povremeni susreti, ali moj život teče van toga. A i ja sam valjda već sve izrekla što sam imala potrebu da kažem, razmenila sa nekim. I sad živiš dalje. Imaš sto drugih stvari u životu koje su ti isto važne kao i to što si lezbejka.
Naša stvarnost je da živimo u maloj sredini i da ovde nemamo podršku zajednice. Ne povezujemo se. Sada znam puno više lezbejki odavde, ali u suštini to nam ne znači mnogo kao ni na početku kad smo same gradile taj put. Poznajem neke koje ne žele da pričaju o sebi i ja ih ne bih uznemiravala. Čini mi se da se mnogo više plaše nego ja. U nekom momentu mi je ta podrška lezbejske zajednice bila jako važna, ali sada više nije.

Nina

* Međunarodna LG konferencija, Živi i pusti druge da žive, u organizaciji New Age-Rainbow Novi Sad, 2000.godina.

U pitanju je ljubav

Zaljubile smo se baš, baš…

M: Upoznale smo se preko sajta *Gayserbia*. Dopao mi se njen način pisanja i kako razmišlja. Srele smo se početkom aprila 2007. godine. Divno smo provele to veče, uz medena srca (ona za jelo). Taj period upoznavanja je bio beskrajno lep.

T: Dopisivale smo se mesec dana. Mislila sam, kada sam čitala njene mejlove, da se neko šali sa mnom, neko ko me jako dobro poznaje, jer je pisala o svemu što volim, a mnogi stavovi su nam se poklapali. M. obožava film. Način na koji živi kroz film i muziku mi mnogo znači, jer umetnost voli koliko i ja, i doživljavamo je na sličan način. Slala mi je veoma lepe kompozicije. Često pevamo. Super smo duet, samo još kad bismo imale jake glasove ☺ ! Inače, moja M. je sjajna pesnikinja… I, tog jednog dana, početkom maja, poljubile smo se u Dunavskom parku… Zaljubile smo se baš, baš.

M: Nisam iz Novog Sada. Jednom sam na kratko otišla u moj mali grad. Jedan dan T. me je nazvala telefonom i počela da mi opisuje stvari koje vidi, da čita natpise… T. nikad nije bila u tom gradu. Sve mi je to zvučalo poznato. Tada sam shvatila - došla je da me iznenadi. Ona ume da oduševi.

T: Ubrzo smo počele da živimo zajedno. Ja sam došla kod M. na neko vreme, posetile su nas i moje sestre. Posmatrala sam kako funkcionišu zajedno, one inače znaju za nas. Prijalo mi je. Moje seke su mlađe od mene tri i jedanaest godina. Srednjoj je malo teže da prihvati neke stvari, čini mi se, ali trudi se i osećam da joj polazi za rukom. Najmlađa lakše prihvata moj način života. Obe pričaju o M. i meni bliskim prijateljima, a tako su i započinjale razgovore na temu LGBT populacije u našoj zemlji. Obe ih obožavam i njihova podrška mi izuzetno znači. M. i ja posmatramo mlađe generacije kako se odnose prema tematici LGBT prava i, po nama, vidi se da napreduju i drago nam je zbog toga jer se nadamo da će to biti okolina koja će moći da sačeka našu decu. Ubrzo pošto sam sebi potvrdila da me privlače devojke, rekla sam i mami. Tada sam prvi put bila sa devojkom. Moja mama je zaista liberalnih shvatanja, ima svoju sliku o mom načinu života i iako retko o tome pričamo, osećam podršku sa njene strane. Rekla mi je nekoliko puta: *Biće teško*, *ali to je tvoj život, ja te volim takvu kakva jesi.* Često pita za M… Tata takođe zna. Nisam mu ja rekla, već mama. Samo je jednom pričao sa mnom o tome i sećam se da me je pitao ko je tu muško, a ko žensko. Bilo mi je

smešno ☺, mislim da me nikada neće razumeti, ali meni to nije toliko važno. Važno mi je da je tu, da se i dalje ponaša kao otac i da me voli.
M. i ja smo slično vaspitavane i to nam, kao i mnogim parovima, dosta znači kada su u pitanju neki stavovi vezani za život uopšte. Kad posmatram nas dve, osećam kao da smo oduvek deo jedne porodice.

To je stvar bliskosti

M: Upoznala sam T.-ine prijatelje. Oni su svi heteroseksualne orijentacije, i meni je u njihovom prisustvu zaista lepo. Sa nekima od njih ne mogu da se osetim slobodnom da me vide kao osobu koja toliko toga deli i ima sa njihovom prijateljicom. Međutim, uvek postoje izuzeci i njih osećam kao veoma bliske osobe, kao i oni mene, i to je sve dublje i dublje.
Moje prijateljice koje su takođe lezbejke, jedine znaju za T. i mene. Moja porodica ne zna da me privlače devojke, koliko mi je poznato. Za njih, mi smo dobre drugarice koje žive zajedno. T. je par puta prespavala kod mene, tako da možda moja mama vidi da se između nas događa toliko toga, ne samo prijateljski, ali sebi ne ume ili ne sme da prizna… Jednog dana, moja porodica će Nas upoznati.

T: Meni se M.-ina mama sviđa. Sasvim mi dobro leži i uloga drugarice ☺. Mada, nisam objektivna, možda se zaista oseti da nismo samo prijateljice.
Volela bih da se vidi koliko mi je stalo do nje i koliko jedna na drugu utičemo pozitivno - sam proces M.-inog autovanja bi potom za sve nas bio manje stresan.

U kakvom smo odnosu moja M. i ja znaju i pojedini ljudi sa kojima radim. Ima ih dosta i drago mi je što sam naišla na apsolutno prihvatanje. Mnogi od njih su mi i prijatelji. Volim da pričam o nama i želim da ljudima pokažemo koliko se obožavamo. Obe želimo da pokažemo da je to što mi imamo divno i da ne treba imati predrasude. Najlepše i najbolje je lepim primerima uticati na način razmišljanja ljudi oko nas. Za nas znaju i neki moji rođaci... Za mene je *coming out* stvar bliskosti, a ne potreba da šokiram ljude. Nikada nisam imala neprijatna iskustva. I ukoliko nas neko od naših bližnjih ne razume, najbitnije je to što nas poštuje. Mi znamo da im nije jednostavno da nas prihvate i razumemo ih. Malo mi nedostaje to što u društvu mnogih M.-inih prijatelja ne možemo da se ponašamo skroz opušteno, jer ne znaju za nas, a imam potrebu da im kažem koliko je volim i da sa njima budem bliža kao devojka njihove drugarice. Prihvatam da je to njena odluka i znam da će im reći za nas onda kad bude došlo pravo vreme da svako od njih to čuje.

M: Meni, takođe, nedostaje osećaj predstavljanja T. kao moje devojke, predstavljanje prijateljima devojke koju volim. Osećam da i T. čeka moj trenutak, ali razume me, to zaista poštujem.

T: Podrška koju imamo od prijatelja i porodice nam je izuzetno bitna. To nam je najbitnije. Šire okruženje nam

i nije toliko važno za sada. Na ulici se uglavnom držimo pod ruku. Nekoliko puta su nam dobacili da smo lezbejke.

M: Sestru uhvatim pod ruku kada šetamo, ali nas ne zovu lezbejkama. Između T. i mene se oseća Energija, pa verujem da se to zapazi. Sve manje primećujem tuđa dobacivanja u gradu kada se zagrlimo. Osećam se slobodno.

Kako ćeš, šta ćeš…?

T: Razmišljamo o roditeljstvu. Razmišljamo kako bi funkcionisali roditeljski sastanci i slično, koliko treba raditi sa detetom da bi bilo jako da se suprotstavi nekim mogućim zlonamernim opaskama zbog nas. To nas, naravno, pomalo zabrinjava. Sa druge strane, dete može loše da se oseća i ako ima ružnije patike od drugara, jer ono uopšte nije svesno težine stvari.
Ne poznajemo dovoljno psihologiju dece, a o tome treba dosta da se zna i trebalo bi da se dosta čita, morale bismo da se pozabavimo time… Često me pitaju kako mislim da rodim dete i kako će se dete ponašati u porodici koja ima dve majke. Naravno da o tome razmišljamo. Verujemo da će sve doći na svoje. Problem je što oko nas nema primera kako bismo mogle da donesemo neke zaključke! To nam je najveći problem. Ne znamo lezbejski par koji je odlučio da jedna od njih rodi dete. Osećamo se kao da mi moramo da probijamo led.

M: Ne volim da me pitaju: *Kako ćeš, šta ćeš…*? i to sve na negativan, pesimističan način. Ja sam odabrala disanje. Ne zalazim u tuđe živote. Razmišljamo o roditeljstvu, veoma duboko.

Rastemo

***T:** Rastemo. To je jako lepa stvar. Prvo, različite smo. Između nas je razlika od tri godine. Živele smo u različitim okruženjima, dolazimo iz različitih delova zemlje i sada, posle godinu dana naše veze, super je kad vidimo kako su se neke stvari promenile. Super je to što odrastamo svaka za sebe i što rastemo zajedno!*
Obe moramo još da porastemo i da budemo još čvršće i da ne dozvolimo da nešto sa strane utiče na nas i da nas na bilo koji način poremeti.

***M:** Imam teoriju da ljudi koji se vole ne treba da gledaju jedno u drugo, nego u istom pravcu. Mi jesmo različite u nekom smislu, ali je jako bitno, a to i radimo, da vidimo u istom pravcu i da uvek dođemo do istog cilja, nekad pre, nekad kasnije.*
Imamo optimizam i nadu. To je snaga koju osećamo pojedinačno i zajedno kao par.

***T:** Najbitnije je ono što svaka nosi u sebi, kao i naše najbliže okruženje, koje je veoma bitno. Kad pogledamo sa strane, ljude koje volimo, mi vidimo snagu u njima, podršku… mislim da bez toga ne bismo mogle da funkcionišemo.*

Naša iskrena želja će se ostvariti. Potreban nam je samo oslonac i dovoljno dugačka poluga i pomerićemo svet.

T: Važno je da se spoje roditelji u jedan sistem, da postoji podrška baš za roditelje. Da se osećamo da pripadamo toj grupi, jer ljudi imaju potrebu za pripadnošću. Jedni drugima, kao i našoj deci, mnogo bismo pomogli na taj način.

M: Kada se spomene inostranstvo, tada slede analize i analize analiza, ako se ne promene mnoge stvari na ovom trnovitom Balkanu. I pored naše snage, ljubavi i volje, ni sekundu se ne bih dvoumila, već bih za nas odabrala odlazak u inostranstvo. Ali kada sve saberem i oduzmem, svaki put saznam da bismo se osećale nepotpuno.

T: Ovde je naš život. Ovde su ljudi koje volimo. I ako bismo otišle ne bismo bile srećne.

Ako postoji vera i ako postoji ljubav

M: Mislim da ako postoji vera i ako postoje ljubav i snaga da se mnoge stvari, ako ne i sve, mogu realizovati. Ako svima dokažemo ko smo, verujem da ćemo se mnogo bolje sporazumevati (čast izuzecima). Da prvi put vidim dve devojke koje su zajedno, i da mi je to čudno, ja bih tu situaciju analizirala… Ako bih videla da između njih postoji fenomenalna energija, onda bih počela da volim to što imaju, da razumem… Možda delujem sada subjektivno, ali uvek treba gledati šire. Jednim delom promene jesu na nama, jednom delom je na onima koji ne mogu da prihvate. Verujem da ako postoji nas bar deset primera, onda će se i postići nešto, a ako stalno postoji jedan primer, ako ne postoji sloga, (deset plus deset i još deset)☺, ništa se neće postići.

T: To sve zavisi od ljudi. Kakvu će Evropa imati sliku o Srbiji sve zavisi od građana Srbije. Kakvu će sliku imati ljudi kojima je LGBT populacija nešto novo, zavisi od LGBT populacije.

M: Pitanje je i vremena. Postoje neke evropske zemlje gde je veza između osoba istoga pola prihvaćena i uobičajena. Recimo, u Nemačkoj. U Berlinu je nekulturno da neko ko je heteroseksualan (da to tako nazovem) popreko pogleda nekoga ko je homoseksualan.
Svest ljudi bi trebalo da se promeni. Na koji način, ne znam, ali volela bih da znam zarad nas, naše dece, prijatelja, jer bilo bi nam mnogo lakše.

T: Ja lično na svom primeru vidim da je autovanje dobra stvar. Vidim kako sam neke ljude malo promenila, jer ljudi ne razmišljaju

dovoljno o LGBT populaciji ili imaju predrasude.

M: Ljudi moraju da se razvijaju i da budu fleksibilni. Ako živim u 21. veku, ne mogu da se ponašam kao da živim u nekom prethodnom! Homofobija je vrsta ograničenosti.

T: Na poslu imam jednog homofoba. On ne može da podnese gej muškarce. Čula sam kako priča o njima, zgadilo mi se… Ali mene je pre neki dan vozio, a nema pojma da vozi devojku koja je u vezi sa devojkom! Mudro sam se smeškala sve vreme…
Stvar je jednostavna, samo kad bi ljudi imali malo višu svest.
I, mnogi ljudi koji su po nekim opšteprihvaćenim merilima, kvalitetima, "lošiji" ljudi od nas, imaju više prava od nas. Nas dve smo par i u ovom društvu ne možemo da se venčamo ili da se poljubimo na ulici, što je osnovno, iako smo ok osobe.

M: Jesmo uskraćene za mnoga prava. Na primer, pitanje dece - kako bi deca bila prihvaćena? Ali, gledajmo to na vedar način, između bele i crne postoji duga. ☺

Priča iz dubine duše

T: Imamo osećaj kao da ne pripadamo ni samo jednom, ni samo drugom svetu, jer osećamo da nam ni jedan od njih nije dovoljan sam po sebi. Zato drugačije u poslednje vreme posmatramo društvo u kome se krećemo i nemamo podelu tipa na LGBT i hetero svet.

M: Ja sam ranije često dolazila u *NLO* i tu sam uvek osećala podršku. Najznačajnije mi je prihvatanje mene onakve kakva jesam. I osećaj slobode. Kad sam počela da dolazim osetila sam slobodu u priči i to da je ta priča iz dubine duše…

U *NLO* dolaze devojke koje vole atmosferu koja tu postoji, tu se osećaju sigurno, daju podršku, zabavljaju se…

T: Organizacije utiču na promene. Osnivanjem organizacija koje imaju i svoje sajtove, osnažuje se zajednica. Po meni je internet veoma bitan vid komunikacije za LGBT populaciju. Znam da su zahvaljujući njemu mnoge devojke krenule da razmišljaju o sebi… i ja sam uostalom tako ušla u tu priču.
Mislim da nas okruženje ne doživljava onako kako bismo mi to želele. Ne znam da li je u pitanju način na koji LGBT organizacije rade ili je možda u pitanju učestalost nekih događaja. Recimo, super je kad u novinama izađe članak u kojem se spominje *Labris*. Ali o tome malo ljudi zna, malo ljudi čita… Kad bi se u medijima radilo malo više na podizanju svesti, to bi nam svima pomoglo. Mislim da će se u narednih pet godina mnogo više stvari promeniti nego u prethodnih deset godina.
NLO je imao performans na gradskom trgu u Novom Sadu, povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama. One su to veoma dobro izvele, ali ljudi su stajali sa strane i gledali, da pritom nisu imali pojma čija je to inicijativa. Ni ne znaju

da su to radile žene koje su lezbejke i da one žele da na taj način poruče nešto svima nama! Sa druge strane, ako se naglasi da su to lezbejke, može se izazvati kontraefekat – neće se shvatiti na pravi način.

Kuća, deca, zlatni retriver…

M: Kuća, deca, zlatni retriever, veliko dvorište sa roštiljem, gde će dolaziti naši prijatelji, gde ću ja da osmislim priličan broj filmova, gde će T. da komponuje (ne mora u kući) ☺, a ja pišem… gde će biti toliko i uspona i padova, koje ćemo pobediti i prevazići, gde ćemo "odrastati" i još odrastati… naučiti toliko toga, toliko nas toga čeka, mi znamo kako… to je najbitnije.

T: Imamo toliko želja da i ako se nešto ne ostvari neće biti strašno! ☺

Nastaviće se…

M. (1985), studentkinja
T. (1981), VSS
Novi Sad

Sklad

Za nju mogu da kažem i da mi je žena i da mi je prijateljica i da mi je sestra i da mi je podrška. To je taj naš intimni svet. Mnogo mi znači što se dogovaramo, što delimo obaveze, zadovoljstva, prijatelje, iskustva... Kad se tako malo isključimo iz društvenih dešavanja, lepo nam je. Ali ako mi kao par zamišljamo šta će biti ako dođu fašisti na vlast – sigurno ćemo da potežemo veze sa Kanadom, Holandijom i da pitamo kako možemo da dobijemo azil. O tome smo već nekoliko puta razgovarale – svaki put kada bude gusto.

Boba